మూ॥ అథగ్రహణం నిర్ణీయతే తత్రచంద్ర గ్రహణే యస్మిన్ యామే గ్రహణం తస్మాత్పూర్వం ప్రహరత్రయం నభుంజీత. సూర్యగ్రహేతు ప్రహర చతుష్టయం నభుంజీత.

సూర్యగ్రహేతు నాశ్నీయాత్ పూర్వం యామచతుష్టయం
చంద్రగ్రహేతు యామాంస్త్రీన్ బాలవృద్ధాతురైర్వినా॥ ఇతి మాధవీయే వృద్ధగౌతమోక్తేః

గ్రహణంతు భవేదిందోః ప్రథమాదధియామతః
భుంజీతావర్తనాత్పూర్వం ప్రథమే ప్రథమాదధః॥ ఇతి - మార్కండేయోక్తేశ్చ అధి=ఊర్ధ్వం. ననుచంద్రగ్రహేయామ చతుష్టయ నిషేధ ఉచితో నతు సూర్యగ్రహే సూర్యోదయాత్ప్రాక్ భోజనాప్రాప్తేః. మైవం వచనస్య ప్రథమయామే సూర్యగ్రహేసతి పూర్వేద్యుః పూర్వరాత్రే భోజన నిషేధ పరత్వాత్.

చంద్రగ్రహేవిశేషమాహ మాధవీయే వృద్ధవసిష్ఠః -
గ్రస్తోదయే విధోః పూర్వం నాహర్భోజన మాచరేత్ ఇతి.

ద్వయోః గ్రస్తాస్తేతు మాధవీయే వ్యాసః - అముక్తయోరస్తగయోరద్యాత్ దృష్ట్వాఽపరేహని. ఇతి. విష్ణుధర్మేఽపి -

అహో రాత్రం నభోక్తవ్యం చంద్రసూర్యగ్రహోయదా
ముక్తిం దృష్ట్వాతు భోక్తవ్యం స్నానం కృత్వాతతః పరం॥ అహోరాత్ర నిషేధః సూర్యగ్రస్తాస్తే. మదనరత్నే గార్గ్యః -

సంధ్యాకాలేయదారాహుః గ్రసతే శశిభాస్కరౌ
తదహర్నైవభుం జీత రాత్రావపికదాచన॥

సాయం సంధ్యాయాం సూర్యగ్రస్తాస్తేపూర్వేఽహ్ని రాత్రౌచన భోక్తవ్యం ప్రాతః సంధ్యాయాం చంద్రస్యగ్రస్తాస్తే పూర్వరాత్రావుత్తరేఽహ్నిచ నభోక్తవ్య మిత్యర్థః. చంద్రగ్రస్తాస్తే ఉత్తరదినే సంధ్యాహోమాదౌనదోషః

తదాహోశనాః -
గ్రస్తేదాస్తంగతేత్విందౌ జ్ఞాత్వాముక్త్యవ ధారణం
స్నానహోమాదికం కార్యం భుంజీతేందూదయేపునః॥ ఏ తదనాహితాగ్ని విషయం. అపరాహ్ణేవ్రతో పాయనీయ మశ్నీత, ఇతి కాత్యాయనోక్తేః వ్రతస్యశ్రౌతత్వేన విహితత్వేనచ ప్రబలత్వాత్. అద్భిర్వ్రతం కుర్యాత్, ఇతి నిర్ణయదీపః. రాగప్రాప్త భోజనే కాలనియమోఽయం. తేనజ్వరాదావపి, నభోజన మితి కరాన్నుసారిణః. బాలవృద్ధాతురాణాం తు గ్రహణ యామాత్పూర్వమేక యామో నిషిద్ధః- సాయాహ్నేగ్రహణంచేత్ స్యాత్ అపరాహ్ణే నభోజనం-

అపరాహ్ణే నమధ్యాహ్నే మధ్యాహ్నే నతుసంగవే
భుంజీత సంగవేచేత్ స్యాత్న పూర్వం భోజనక్రియా॥

ఇతి మార్కండేయోక్తేః ఇదంచ బాలాది విషయం. బాలవృద్ధాతురైర్వినా, ఇతిపూర్వోక్తేః. వేధకాలే గ్రహణేనా పక్వమన్నం త్యాజ్యం.

సర్వేషామేవ వర్ణానాం సూతకం రాహుదర్శనే।
స్నాత్వాకర్మాణి కుర్వీత శృతమన్నం వివర్జయేత్॥ ఇతి హేమాద్రౌ షట్త్రింశన్మతాత్. శృతమితి తదంతరితస్యోప లక్షణం. నవశ్రాద్ధేష చ్ఛిష్టం గ్రహపర్యుషితం చయత్ ఇతి. మితాక్షరాయాం వచనాత్.

ఇప్పుడు గ్రహణం నిర్ణయించబడుతుంది. చంద్రగ్రహణమందు, గ్రహణంకన్న ముందు మూడు ప్రహరలలో భోజనం చేయరాదు. సూర్యగ్రహణ మందు నాల్గు ప్రహరలలో భోజనం చేయరాదు. మాధవీయంలో వృద్ధగౌతమోక్తి ఇట్లా ఉంది—సూర్యగ్రహణమందు నాల్గు గడియలు భుజించరాదు. చంద్ర

గ్రహణమైతే ముందు మూడు యామములు భుజించరాదు. బాలవృద్ధ ఆతురులకిది వర్తించదు (రోగి) అని. చంద్రగ్రహణము, రాత్రి రెండవ యామంలో జరిగితే మధ్యాహ్నంకన్న ముందే భుజించాలి. రాత్రి ప్రథమ యామంలో గ్రహణమైతే, ప్రథమ యామంలో భుజించాలి అని మార్కండేయోక్తి. (అధి = తర్వాత) చంద్రగ్రహణంలో ముందు యామ చతుష్టయంలో భోజన నిషేధం తగును కాని సూర్యగ్రహణంలో కాదు. సూర్యోదయంకన్న ముందు భోజనమే ఉండదు కదా? అంటే అట్లా కాదు. దాని ఉద్దేశ్యం ప్రథమయామంలో సూర్యగ్రహణమైతే ముందురోజు పూర్వరాత్రమందు భోజన నిషేధం దాని అభిప్రాయం. చంద్ర గ్రహణ సమయంలో విశేషాన్ని మాధవీయంలో వృద్ధ వసిష్ఠుడు ఇట్లా చెప్పాడు. చంద్రుడుగ్రహణంతో ఉదయించిన పక్షంలో పూర్వదినమందు(పగటిపూట)భోజనం చేయరాదు అని. సూర్యచంద్రులిద్దరూ గ్రహణంలోనే అస్తమించే పక్షంలో మాధవీయంలో వ్యాసుని వాక్కు ఇలా ఉంది – గ్రహణం విడువబడక అస్త మించిన సూర్యచంద్రులను తర్వాతి రోజు చూశాక భుజించాలి అని.

విష్ణుధర్మమందు కూడా ఇట్లా ఉంది - చంద్రసూర్యుల గ్రహణమైతే అహోరాత్రములు భుజించరాదు. గ్రహణం విడిచాక (ముక్తిని చూసి) స్నానం చేసి భుజించాలి. ఇక్కడ అహోరాత్ర నిషేధము గ్రహణమందే సూర్యాస్తమయ మైనప్పుడు అని గ్రహించాలి అని. మదనరత్నంలో గార్గ్యుడు ఇట్లా అంటాడు: సంధ్యాకాలమందు రాహువు చంద్ర సూర్యులను గ్రసిస్తే ఆ పగలు భుజించ రాదు. ఒక్కొక్కప్పుడు రాత్రి కూడా అని. సాయం సంధ్యయందు సూర్యుడు గ్రహణమందే అస్తమించే పక్షంలో పూర్వపు దినమందు, రాత్రికి తినగూడదు. ప్రాతఃకాల సంధ్యయందు చంద్రుడు గ్రహణంలో అస్తమించే పక్షంలో పూర్వ రాత్రియందు, తరువాతి రోజు పగలు తినగూడదు అని అర్థం. చంద్రుడు గ్రహణంలో అస్తమిస్తే తర్వాతిరోజు సంధ్యా హోమాదులు చేస్తే దోషం లేదు. దాన్నే ఉశనుడు ఇట్లా అంటాడు - చంద్రుడు గ్రహణంతోపాటు అస్తమిస్తే చంద్రుని ముక్తిని నిశ్చయించుకున్నాకే స్నాన హోమాదులు ఆచరించాలి. తిరిగి చంద్రోదయమయ్యాక భుజించాలి అని. ఇది అనాహితాగ్ని విషయము. కాత్యాయనుడు ఇట్లా అంటాడు - వ్రత భోజనం ఏ అన్నంతో (మాషాః) చేయ బడుతుందో దాన్ని వ్రతోపాయనీయ మంటారు, అపరాహ్ణమందు (పగలు) వ్రత ఉపాయనీయంను భుజించాలి అని అన్నందువల్ల వ్రతం శ్రుతి విహితం కనుక

ప్రబలమైంది కూడా. జలంతో వ్రతం చేయాలి అని నిర్ణయ దీపం వచనము. రాగప్రాప్త భోజన విషయంలో ఇది కాల నియమము అందువల్ల జ్వరాదులందువలె గ్రహణంలో భోజన నిషేధము అని కర్కానుసారుల అభిప్రాయము. బాలవృద్ధ ఆతురులకైతే గ్రహణ యామంకన్న ముందు ఒక యామం మాత్రమే నిషిద్ధము. సాయాహ్నం గ్రహణమైతే అపరాహ్ణమందు, అపరాహ్ణ గ్రహణమైతే మధ్యాహ్నమందు, మధ్యాహ్నమందు గ్రహణమైతే సంగవమందు, సంగవంలో గ్రహణమైతే అంతకన్న ముందు ఒక ప్రహరలో భోజనం చేయరాదు అని మార్కండేయోక్తి. ఇది బాలాదుల విషయము. బాల వృద్ధ ఆతురులు తప్ప అని ముందే చెప్పాం గదా? వేధకాలమందు, లేదా గ్రహణమందు కాని పక్వమైన అన్నమును త్యజించాలి. రాహు దర్శనమైతే, అన్ని వర్ణముల వారికి సూతకం వస్తుంది. కనుక స్నానంచేసి కర్మలు చేయాలి, శ్రుత అన్నమును వర్జించాలి అని హేమాద్రియందు షట్త్రింశన్మతాభిప్రాయం. శ్రుత శబ్దము గ్రహణ మధ్య కాలంలో వండబడిన దానికి (దాని మధ్య దానికి) సూచకము. మితాక్షరంలో ఇట్లా చెప్పబడింది - నవశ్రాద్ధమందు మిగిలిందీ, అట్లాగే గ్రహణమందు మిగిలిందీ ఈ అన్నాలను తినరాదు అని.

మూ॥ భార్గవార్చన దీపికాయాం జ్యోతిర్నిబంధే మేధా తిథిః.
ఆరనాలం పయస్తక్రం దధిస్నేహాజ్య పాచితం
మణిక స్థోదకం చైవ నదుష్యేత్ రాహుసూతకే॥

మన్వర్థముక్తావల్యాం -

అన్నంపక్వ మిహత్యాజ్యం స్నానం సవసనంగ్రహే
వారి తక్రార నాలాది తిలదర్భైర్న దుష్యతి॥

జలేత్వదోషో గాంగవిషయః - గ్రహోషితం జలంపీత్వా పాదకృచ్ఛ్రం సమాచరేత్, ఇతి తత్రైవ చతుర్వింశతిమతె అన్యజలస్య దోషోక్తేః వేధకాలే గ్రహణేవాభోజనే ప్రాయశ్చిత్త ముక్తం మాధవీయే కాత్యాయనేన -

చంద్ర సూర్య గ్రహే భుక్త్వా ప్రాజాపత్యేన శుద్ధ్యతి
తస్మిన్నేవదినే భుక్త్వా త్రిరాత్రేణైవ శుద్ధ్యతి॥ ఇతి.

గ్రహణేచ త్రిరాత్ర మేకరాత్రం చ ఉపవాసః శ్రేయోర్థినా కార్యః -

ఏకరాత్రము పోష్యైవ స్నాత్వాదత్వా చ శక్తితః
కంచుకాదివ సర్పస్య నివృత్తిః పాపకోశతః॥

త్రిరాత్రం సముపోష్యైవం గ్రహణే చంద్రసూర్యయోః
స్నాత్వాదత్వాచ విధివన్మోదతే బ్రహ్మణా సహ॥ ఇతి హేమాద్రౌ లైంగోక్తేః. ఇదంచ పుత్రవ్యతిరిక్త విషయం. (పారణవిచారః)
ఆదిత్యేహని సంక్రాంతౌ గ్రహణే చంద్ర సూర్యయోః
పారణంచోపవాసం చ నకుర్యా త్పుత్రవాన్‌గృహీ॥ ఇతి జైమిని వచనాత్. యదాతురవేః గ్రస్తాస్తః తదా పుత్రిణః ప్రహరద్వయం హిత్వా బాలాదివద్భోజనం, నతూపవాసః సాయాహ్నే గ్రహణం చేత్‌స్యాత్, ఇతి పూర్వోక్త మార్కండేయ వచనాత్.

సాయాహ్నే సంగవేఽశ్నీయా చ్చారదే సంగవాదధః
మధ్యాహ్నే పరతోఽశ్నీయాత్ నోపవాసో రవిగ్రహే॥ ఇతి స్మృతేశ్చేతి హేమాద్రిః. శారదోఽపరాహ్ణః. మాధవమతేతు పుత్రిణోఽపిత్రోపవాస ఏవ. అహోరాత్రం నభోక్తవ్యం, ఇతి పూర్వోక్త నిషేధస్య తేనాపి పాలనీయత్వాత్. ఉపవాస నిషేధస్తు వ్రతరూపోపవాసపరః కృష్ణైకాదశీ నిషేధవదితి. మదనరత్నేఽప్యేవం. ఇదమేవచ యుక్తం. వర్ధమానస్తు - అహోరాత్రం నభోక్తవ్యం, ఇతి. శాతాతపీయాగ్రే. సూర్యాచంద్రమసోర్లోకాన్ అక్షయాన్ యాతిమానవః ఇతి ఫలశ్రుతేః ముక్త్యదర్శనే ఉపవాసః కామ్యః నత్వయం నిషేధ ఇత్యాహ, తన్న అత్రవ్రతత్వేఽపి ప్రాగుక్త విష్ణుధర్మే నిషేధావశ్యం భావాత్. తథాచ వ్యాసః -

(చూడామణియోగః)
రవిగ్రహః సూర్యవారే సోమేసోమగ్రహఃతథా
చూడామణిరితి ఖ్యాతః తత్రదత్తమనంతకం॥

వారేష్వన్యేషు యత్పుణ్యం గ్రహణే చంద్రసూర్యయోః
తత్పుణ్యం కోటిగుణితం యోగేచూడామణౌస్మృతం॥
అత్రచ ఆద్యంతయోః స్నానంకుర్యాత్ - (గ్రహణేహోమవిచారః)
గ్రస్యమానే భవేత్‌స్నానం గ్రస్తే హోమోవిధీయతే
ముచ్యమానేభవేద్దానం ముక్తే స్నానంవిధీయతే॥ ఇతి హేమాద్రౌ వచనాత్ స్నానంస్యాదుపరాగాదౌ మధ్యేహోమః సురార్చనం. ఇతి బ్రహ్మవైవర్తాచ్చ.

భార్గవార్చనదీపికయందు జ్యోతిర్నిబంధంలో మేధాతిథి ఇట్లా అంటాడు- ఆరనాళం (పులియబెట్టిన కడుగునీరు, కలి) పాలు, మజ్జిగ పెరుగు (పీటి తేట=ఆరనాళం) నూనె, నేయిలో వండిన పదార్థం (అన్నం) కాగులోని నీరు ఇవన్నీ రాహుసూతకమందు దూషితములు కావు అని. మన్వర్థముక్తావళియందు ఇట్లా ఉంది - గ్రహణమందు వండిన అన్నాన్ని, అట్లాగే (గృహమందు) సచేల స్నానమును విడిచిపెట్టాలి నీరు, మజ్జిగ, ఆరనాళాదులు నువ్వులు, దర్భలు వేస్తే దూషితములుకావు అని. నీటియందు దోషంలేదు అనే మాట గంగాజల విషయకము. గ్రహణమందున్న జలాన్ని త్రాగినచో పాదకృచ్ఛ్రం ఆచరించాలి అని, అక్కడే చతుర్వింశతిమతంలో ఇతర జల విషయంలో దోషం చెప్పారు. వేధకాలమందు లేదా గ్రహణమందు కాని భోజనం చేస్తే ప్రాయశ్చిత్తాన్ని మాధ వీయంలో కాత్యాయనుడు ఇట్లా చెప్పాడు - చంద్ర సూర్యగ్రహణాల్లో భుజించిన ప్రాజాపత్యవ్రతంతో శుద్ధుడౌతాడు, ఆరోజే భుజించినపక్షంలో మూడురాత్రులతో శుద్ధుడౌతాడు అని. గ్రహణకాలమందు, శ్రేయస్సుకోరేవారు మూడు రాత్రులు కాని, ఒక రాత్రి కాని ఉపవసించాలి. హేమాద్రియందు లింగపురాణవచనం ఇట్లా ఉంది: ఒక రాత్రి ఉపవసించి స్నానం చేసి, శక్తి కొలది దానం చేస్తే పాపముల ఆవరణనుండి విముక్తుడౌతాడు, పాము కుబుసంనుండి విముక్తి నందినట్లు. చంద్ర సూర్యుల గ్రహణమందు మూడు రాత్రులు ఉపవసించి స్నానం చేసి, శాస్త్ర ప్రకారం దానం చేస్తే బ్రహ్మతోసహ ఆనందమనుభవిస్తాడు అని. ఇది పుత్రులు లేనివారి విషయకము.

జైమిని ఇట్లా అంటాడు - ఆదివారం, సంక్రమణము, చంద్ర సూర్య గ్రహణకాలము పుత్రవంతులైన గృహస్థు పారణ, ఉపవాసము చేయరాదు అని. సూర్యుడు గ్రహణమందుండగా అస్తమించిన పక్షంలో అప్పుడు పుత్రవంతుడు రెండు ప్రహరలకాలంవదలి బాలులవలె భుజించాలి. ఉపవసించరాదు. సాయాహ్న మందు గ్రహణమైన పక్షంలో (ఉపవసించరాదు) అని ముందు చెప్పిన మార్కండేయ వచనం అనుసరించి. ఇక్కడ ఒక స్మృతి కూడా ఉందని హేమాద్రి ఇట్లా అంటాడు—సాయాహ్నమందు గ్రహణమైన పక్షంలో సంగవమందు, అపరాహ్ణ మందు గ్రహణమైన పక్షంలో సంగవంకన్నముందు, మధ్యాహ్నం గ్రహణమైతే దానితర్వాత భుజించాలి. సూర్యగ్రహణమందు ఉపవసించరాదు అని. శారదము అనగా అపరాహ్ణము. మాధవమతంలోనైతే పుత్రవంతులైనా అక్కడ ఉపవా

సమే. ఎందుకంటే, అహోరాత్రులు భుజించరాదు అని ముందు చెప్పిన నిషేధ మును అతడు కూడా పాలించాలి. ఉపవాస నిషేధము కృష్ణపక్ష ఏకాదశి నిషే ధమువలె అలాంటి వ్రతరూప ఉపవాస విషయక నిషేధము. మదనరత్నంలో కూడా ఇట్లాగే చెప్పబడింది. ఇదే సరియైనది.

అహోరాత్రములు భుజించరాదు అని శాతాతపీయసారము. అట్లయితే మనుష్యుడు సూర్యచంద్రుల అక్షయలోకాలను పొందుతాడు అని శుల్రశుతి ఉన్నందువల్ల సూర్యచంద్రుల గ్రహణము ముక్తిని చూడనిపక్షంలో చేసిన ఉపవాసం కామ్యము అక్కడ ఈ నిషేధము రాదు అని వర్ధమానుడేదైతే అన్నాడో అది తప్పు. ఇది వ్రతమైనా ముందు చెప్పిన విష్ణుధర్మమందలి నిషేధం తప్పకుండా వస్తుంది. వ్యాసుడు ఇట్లా అన్నాడు—ఆదివారం సూర్యగ్రహణం, చంద్రగ్రహ ణము సోమవారం అయిన పక్షంలో దాన్ని చూడామణి అని అంటారు. అప్పుడు చేయబడ్డ దానం అనంతఫలాన్ని ఇస్తుంది. ఇతర వారాల్లో చంద్రసూర్యగ్రహణ మైతే ఎంత పుణ్యమో, ఆ పుణ్యము చూడామణియోగమందు కోటిగుణితమౌ తుంది అని అన్నారు.

ఇక్కడ గ్రహణ ఆద్యంతములందు స్నానం చేయాలి. గ్రహణం ఆరం భంలో స్నానం, గ్రహణకాలమందు హోమం విడుపుదలలో దానము, ముక్తి తర్వాత స్నానం విధించారు అని హేమాద్రి వచనము. బ్రహ్మవైవర్తం కూడా ఇదే చెప్తోంది. గ్రహణ ఆరంభంలో స్నానం, మధ్యలో హోమం, దేవపూజ అని.

మూ॥ సర్వేషామేవవర్ణానాం సూతకం రాహుదర్శనే

సచైలంచభవేత్ స్నానం సూతకాన్నం చవర్జయేత్॥ ఇతి వృద్ధ వాసిష్ఠో క్తేశ్చ సచైలత్వం ముక్తి స్నానపరమితి మదనరత్నే ఉక్తం.

భార్గవార్చన దీపికాయాం చతుర్వింశతిమతే—

ముక్తౌ యస్తునకుర్వీతస్నానం గ్రహణ సూతకే

ససూత కీభవేత్తావత్ యావత్స్యాద పరోగ్రహః॥

ఇదంచ స్నానమమంత్రకం కార్యమితి స్మృతి రత్నావల్యాం.

తత్రతీర్థవిశేషోభారతే—

గంగాస్నానం తుకుర్వీతగ్రహణే చంద్రసూర్యయోః

మహానదీషుచాన్యాసు స్నానం కుర్యాద్యథావిధి॥

మహానదీష్వపిమానవిశేషేకాశ్చిత్ శ్రేష్ఠాః—

ప్రయాగం దేవికా రేవా సన్నిహత్యాచవారణం
సారస్వతీ చంద్ర భాగా కౌశికీ తాపికీ తథా
సింధుర్గండకి కాచైవ సరయూః కార్తి కాదితః॥ మూలం హేమాద్రౌస్పష్టం.

వ్యాసః - (ఫలతారతమ్యం)

ఇందోః లక్ష గుణం పుణ్యం రవేః దశగుణం తతః
గంగాతోయేతుసంప్రాప్తే ఇందోః కోటిరవేర్దశ।
గవాంకోటి సహస్రస్య యత్ఫలంలభతేనరః
తత్ఫలం లభతే మర్త్యో గ్రహణే చంద్ర సూర్యయోః॥

అనంభవేతు మాధవీయేశంఖః -

వాపీకూపతడాగేషు గిరిప్రస్రవణేఽపిచ
నద్యాంనదే దేవఖాతే సరసీషూ ద్ధృతాంబుని।
ఉష్ణోదకేన, వాస్నాయాత్ గ్రహణే చంద్రసూర్యయోః॥

అత్రతారతమ్యమాహమార్కండేయః -

శీతముష్ణోదకాత్ పుణ్యం అపారక్యం పరోదకాత్
భూమిష్టముద్ధృతా త్పుణ్యం తతః ప్రస్రవణోదకం।
తతోఽపి సారసంపుణ్యం తతో పుణ్యం నదీ జలం
తీర్థతోయం తతః పుణ్యం మహానద్యంబు పావనం॥
తతస్తతోఽపి గంగాంబు పుణ్యం పుణ్యంస్తతోఽం బుధిః॥ ఇతి.

ఉష్ణోదకమాతుర విషయం తథా -

గోదావరీ మహాపుణ్యా చంద్రేరాహు సమన్వితే
సూర్యేచరాహుణాగ్రస్తే తమో భూతేమహామునే॥
నర్మదాతోయసంస్పర్శే కృతకృత్యా భవంతితే

పృథ్వీచంద్రోదయే ప్రభాసఖండే -

గావోనాగాస్తిలా ధ్యానం రత్నాని కనకం మహీ
సంప్రదాయ కురుక్షేత్రే యత్ఫలం లభతేనరైః
తదిందు గ్రహణేఽంభోధౌస్నానాత్ భవతి షడ్గుణం॥

తత్రైవసౌరపురాణే అంబుధిస్నానము పత్రమ్మ -

దానాని యాని లోకేషు విఖ్యాతానిమనీషిభిః
తేషాం ఫలమవా ప్నోతి గ్రహణే చంద్రసూర్యయోః॥

దేవీ పురాణే-

గంగాకన ఖలం పుణ్యం ప్రయాగే పుష్కరం తథా
కురుక్షేత్రం మహాపుణ్యం రాహుగ్రస్తే దివాకరే॥

స్నానానంతవే స్మరణంకార్యం -

స్మృత్వాశతక్రతుఫలం దృష్ట్వా సర్వాఘనాశనం
స్పృష్ట్వా గోమేధపుణ్యంతు పీత్వాసౌత్రామణేర్లభేత్।
స్నాత్వావాజిమఖం పుణ్యం ప్రాప్నుయా దవిచారతః
రవిచంద్రోపరాగేచ అయనే చోత్తరే తథా॥ ఇతి మార్కండేయోక్తేః.

వృద్ధ వసిష్ఠోక్తి ఇట్లా ఉంది- రాహు దర్శనమైతే అన్ని వర్ణములవారికి సూతకము వస్తుంది. సచేల స్నానమాచరించాలి. సూతకాన్నాన్ని వర్జించాలి అని సచైల స్నానము ముక్తి స్నాన వరకము అని మదన రత్నంలో చెప్ప బడింది. భార్గవార్చన దీపికయందు చతుర్వింశతి మతం ఇట్లా ఉంది: గ్రహణ సూతకమున ముక్తి స్నానం చేయని నరుడు, మరో గ్రహణం వచ్చేవరకు సూతకుడౌతాడు. ఈ స్నానాన్ని అమంత్రకంగా చేయాలని స్మృతి రత్నావలిలో కలదు. గ్రహణ స్నానం గూర్చి భారతంలో తీర్థ విశేషం ఇట్లా చెప్పబడింది. చంద్ర సూర్యగ్రహణ కాలంలో గంగాస్నానం చేయాలి. ఇతర మహానదులందు కూడా శాస్త్ర ప్రకారం స్నానంచేయాలి అని. మహానదులందు కూడా మాస విశే షాలలో కొన్ని కొన్ని శ్రేష్ఠమని చెప్పబడ్డాయి ప్రయాగ, దేవిక, రేవ, సన్ని హత్య, వరుణ, సరస్వతి, చంద్రభాగ, కౌశికీ, తాపి, సింధు, గండకీ, సరయూ- వీటిలో కార్తికాది మాసాలు క్రమంగా గ్రహణస్నానానికి ఉత్తమమైనాయి. దీనికి మూలం హేమాద్రిలో స్పష్టంగా ఉంది. వ్యాసుడు ఇట్లా అంటాడు - చంద్ర గ్రహణంలో స్నానంవల లక్ష గుణితం పుణ్యం వస్తుంది. సూర్యగ్రహణంలో స్నానంవల్ల దానికన్న పదింత ఎక్కువ పుణ్యం వస్తుంది. చంద్రగ్రహణ కాలంలో గంగా జలం లభిస్తే కోటి గుణితం పుణ్యం సూర్యగ్రహణ కాలంలో దశకోటి గుణితం పుణ్యం లభిస్తుంది. వేల కోట్ల కొలది గోదానంవల్ల ఏ ఫలితం

లభిస్తుందో, ఆ ఫలితాన్ని చంద్రసూర్యగ్రహణ కాలంలో గంగా స్నానంవల్ల పొందుతాడు అని.

గంగాది నదీ స్నానం లభించని పక్షంలో మాధవీయంలో శంఖుడు ఇట్లా అంటాడు - దిగుడుబావి, బావి, చెరువు, పర్వతం నుండి వచ్చే ప్రవాహం, నది నదము, దేవఖాతము (పుష్కరిణి) సరోవరం, పైకి తీయబడిన జలం, వేడి నీళ్ళు- వీనిలో దేంట్లోనైనా సూర్యచంద్రగ్రహణ కాలమందు స్నానం చేయాలి అని. ఇందులో తారతమ్యాన్ని మార్కండేయుడు ఇట్లా చెప్పాడు - వేడి నీటి కన్న చన్నీరు, ఇతరుల జలం కన్న తన జలము, ఉద్ధృత జలంకన్న భూమియందలి జలము, భూజలముకన్న పర్వతం నుండి ప్రవహించే జలము, దానికన్న సరస్సు జలం, దానికన్న నదీ జలము, దానికన్న తీర్థతోయము, దానికన్న మహానది జలము, దానికన్న గంగా జలము, దానికన్న సముద్ర జలము- ఇట్లా ఒక దానికన్న మరొకటి పవిత్రమైనవి అని. ఉష్ణోదకము ఆతురుల విషయకము. అట్లాగే - చంద్రగ్రహణ కాలంలో గోదావరి జలం మహా పుణ్యదాయకం. సూర్యగ్రహణ కాలంలో నర్మదాతోయ స్పర్శము కృతకృత్యత నిస్తుంది. పృథ్వీ చంద్రోదయంలో ప్రభాస ఖండంలో ఇట్లా ఉంది- ఆవులు, గజములు, నువ్వులు, అన్నము, రత్నములు, బంగారము, భూమి- వీటిని కురుక్షేత్రంలో దానం చేయటంవల్ల నరుడు ఏ ఫలితాన్ని పొందుతాడో, ఆ ఫలము చంద్ర గ్రహణ కాలంలో సముద్ర స్నానంవల్ల అరింత లెక్కువగా లభిస్తుంది అని ఉంది. అక్కడే సౌర పురాణంలో అంబుధి స్నానాన్ని గూర్చి ఆరంభించి ఇట్లా చెప్పారు- విద్వాంసులచే లోకంలో ఎన్ని రకాల దానాలు చెప్పబడ్డాయో వాటన్నిటి ఫలంను చంద్రసూర్యగ్రహణ కాలమందు (సముద్ర స్నానంవల్ల) పొందుతాడు అని. దేవీ పురాణంలో ఇట్లా ఉంది - సూర్యగ్రహణ కాలంలో గంగ, కనఖలము పవిత్రమైనవి. ప్రయాగ, పుష్కరము అట్లాగే పవిత్రమైనవి. కురుక్షేత్రము మహా పవిత్రమైనది అని. స్నానం చేయటం కుదరకపోతే తీర్థాన్ని స్మరించాలి. స్మరణంవల్ల నూరు యజ్ఞముల ఫలం లభిస్తుంది. చూడటంవల్ల పాపాలన్నీ నశిస్తాయి. స్పర్శవల్ల గోమేధపుణ్యం వస్తుంది. పానంవల్ల సౌత్రామణి యజ్ఞ ఫలాన్ని పొందుతాడు. స్నానంవల్ల అశ్వమేధయాగ ఫలాన్ని పొందు తాడు. సూర్యచంద్ర గ్రహణ కాలంలో, ఉత్తరాయణంలోనూ స్మరణాదులు ఫలప్రదాలని మార్కండేయోక్తి.

మూ॥ అత్ర శ్రాద్ధమాహ ఋష్యశృంగః—

చంద్రసూర్యగ్రహే యస్తు శ్రాద్ధంవిధివ దాచరేత్
తేనైవ సకలాపృథ్వీ దత్తా విప్రస్యవై కరే॥

భారతే—

సర్వస్వేనాపి కర్తవ్యం శ్రాద్ధం వై రాహుదర్శనే
అకుర్వాణస్తు నాస్తిక్యాత్ పంకే గౌరివసీదతి॥

విష్ణుః—

రాహుదర్శనదత్తంహి శ్రాద్ధమా **చంద్రతారకం.** ఇదంచ ఆమాన్నేన హేమ్నావా కార్యం, నత్వన్నేన.

ఆపద్యనగ్నౌ తీర్థేచ, చంద్రసూర్య గ్రహేతథా
ఆమశ్రాద్ధం ప్రకుర్వీత హేమ శ్రాద్ధ మథాపివా॥ ఇతి శాతాతపోక్తేరితి **హేమాద్రి** మాధవాదయః అపరార్కస్తు - ఏతత్ ద్విజానాం పాకాభావే ద్రష్టవ్యం తీర్థశ్రాద్ధవత్. పాకాభావే ద్విజాతీనాం ఆమశ్రాద్ధం విధీయతే, ఇతి సుమంతూక్తేః

సైంహికేయో యదాసూర్యంగ్రసతే పర్వసంధిషు
గజచ్ఛాయాతు సాప్రోక్తాతస్యాం శ్రాద్ధం ప్రకల్పయేత్॥
ఘృతేన భోజయేత్ విప్రాన్ ఘృతంభూమౌ సముత్సృజేత్॥ ఇతి వాయవీయోక్తేశ్చేత్యాహ విజ్ఞానేశ్వరోఽప్యాహ- గ్రహణశ్రాద్ధే భోక్తుః దోషో దాతుస్త్వభ్యుదయః, ఇతి.

సూతకే మృతకే భుంక్తే గృహీతే శశిభాస్కరే
ఛాయాయాంహస్తి నశ్చైవ న భూయః పురుషోభవేత్॥
ఇత్యాపస్తంబేన భోజన నిషేధాత్ అయంచ నిషేధః శ్రాద్ధభోక్తుః హస్తిచ్ఛాయా సాహచర్యాత్. అత్రగ్రహణ నిమిత్తక శ్రాద్ధేనైవ అమా సంక్రాన్త్యాది నైమిత్తికానాంసిద్ధిః దార్శికాలభ్యయోరపి, ఇతికాలా దర్శోక్తేః.

అత్రాశౌచమధ్యేఽపి స్నానశ్రాద్ధాది కార్యమేవ.

సూతకేమృతకే చైవనదోషో రాహుదర్శనే
తావదేవ భవేచ్ఛుద్ధిః యావన్ముక్తిర్న దృశ్యతే॥ ఇతి మాధవీయే వృద్ధ వసిష్ఠోక్తేః. స్మార్తకర్మ పరిత్యాగో రాహోరన్యత్ర సూతకే, ఇతి వ్యాఘ్రపాదోక్తేశ్చ. కాలాదర్శే అంగిరాః—

సర్వేవర్ణాః సూతకేఒపిమృతకే రాహుదర్శనే
స్నాత్వాశ్రాద్ధం ప్రకుర్వీరన్ దానంశాక్య వివర్జితం॥

మదన పారిజాతేఒప్యేవం తేన, స్నాన మాత్రం ప్రకుర్వీత దానశ్రాద్ధ వివర్జితం, ఇతి నిర్మూలం వదన్తోగౌడాః పరాస్తాః ఇయంచశుద్ధిర విశేషాన్మంత్ర దీక్షా పురశ్చరణాది సర్వస్మార్తకర్మవిషయా. మదనరత్నేఒప్యేవం

ఋష్యశృంగుడు గ్రహణకాలంలో శ్రాద్ధము గూర్చి చెప్పాడు - సూర్య చంద్రుల గ్రహణ కాలంలో ఎవరు శాస్త్రప్రకారంగా శ్రాద్ధాన్ని ఆచరిస్తారో, అతడు సమస్త భూమిని బ్రాహ్మణుని చేతిలో ధారపోసినంత వాడౌతాడు. భారత మందు ఇట్లా ఉంది - రాహుదర్శనమందు అన్నివిధాలా శ్రాద్ధాన్ని ఆచరించాలి. నాస్తికులై ఆచరించనివారు బురదలో ఆవువలె దుఃఖితులౌతారు. విష్ణువచనం ఇట్లా ఉంది: గ్రహణకాలమందు చేయబడ్డ శ్రాద్ధము ఆచంద్రతారకము ఫలాన్నిస్తుంది. ఈ శ్రాద్ధాన్ని ఆమ శ్రాద్ధంగా లేదా బంగారంతో చేయాలి, అన్నంతో మాత్రం కాదు. హేమాద్రి మాధవాదులు శాతాతపోక్తిని ఇట్లా ఉట్టంకిస్తారు- ఆపదలందు, అగ్ని లేనప్పుడు, తీర్థమందు, సూర్యచంద్రుల గ్రహణ కాలమందు ఆమ శ్రాద్ధం లేదా హేమశ్రాద్ధం చేయాలి అని. అప రార్కుని వచనం ఇట్లా - దీనిని ద్విజులు పాక అభావమందు తీర్థశ్రాద్ధం వలె తెలుసుకోవాలి అని. సుమంతుడిట్లా అంటాడు- ద్విజాతులకు పాకాభావ మందు ఆమ శ్రాద్ధంను విధిస్తున్నాము అని. వాయుపురాణంలో ఇట్లా ఉంది : పర్వ సంధులలో రాహువు, సూర్యుని గ్రసించినట్లైతే దానిని గజచ్ఛాయ అని అంటారు. దానిలో శ్రాద్ధం ఆచరించాలి. నేయితో బ్రాహ్మణులకు భోజనం పెట్టాలి. భూమియందు నేయిని విడవాలి, అని కూడా చెప్పాడు. విజ్ఞానేశ్వరుడు కూడా ఇట్లా అన్నాడు- గ్రహణ శ్రాద్ధమందు భుజించేవాడికి దోషం, శ్రాద్ధం ఆచరించేవాడికి అభ్యుదయము అని. ఆపస్తంబుడు ఇట్లా భోజనాన్ని నిషేధించాడు: సూతకమందు, మరణమందు, సూర్యచంద్రుల గ్రహణకాలమందు గజచ్ఛాయ యందు భుజించినవాడు తిరిగి పురుష జన్మమెత్తడు అని. ఈ నిషేధము గజ చ్ఛాయా సాహచర్యంవల్ల శ్రాద్ధాన్నభోక్తకు వర్తిస్తుంది.ఇక్కడ గ్రహణ నిమిత్తక శ్రాద్ధంవల్లనే, అమాసంక్రాంత్యాదినైమిత్తిక శ్రాద్ధములు సిద్ధిస్తాయి కాలాదర్శంలో ఉంది కూడా - అమావాస్య సంక్రాంతులందు కూడా శ్రాద్ధం చేయాలి అని. అశౌచం మధ్యయందు కూడా గ్రహణ స్నాన శ్రాద్ధాదులు చేయాల్సిందే. మాధ

పీయంలో వృద్ధవసిష్ఠోక్తి ఇట్లా ఉంది- సూతకం, మరణం, చంద్రగ్రహణం- వీటిలో దోషం లేదు. ముక్తి కన్పించనంతవరకు (అంతవరకు) శుద్ధియే అని. గ్రహణం కన్న భిన్నమైన ఇతర సూతకాల్లో స్మార్తకర్మలు విడిచిపెట్టాలి, ఆచరించరాదు అని వ్యాఘ్రపాదుని వచనం కూడా. కాలాదర్శంలో అంగిరోక్తి ఇట్లా ఉంది- సూతకం,మరణం, గ్రహణం వీటిలో అన్నివర్ణాలవారు స్నానంచేసి శ్రాద్ధంచేయాలి లోభిత్వం లేకుండా దానం చేయాలి అని. మదనపారిజాతంలో కూడా ఇట్లాగే ఉంది. స్నానం మాత్రం చేయాలి, దాన శ్రాద్ధములు చేయరాదు అని, ఆధారం లేకుండా పలికే గౌడుల వచనములు పైమాటలవల్ల తొలగిపోయాయి. ఈ శుద్ధి, విశేషం లేనందువల్ల మంత్రదీక్ష పురశ్చరణము మొదలగు సర్వస్మార్త కర్మ విషయకము అని గ్రహించాలి. మదనరత్నంలో కూడా ఇట్లాగే ఉంది.

మూ॥ రజస్వలాయాస్తు భార్గవార్చన దీపికాయాం సూర్యోదయ నిబంధే

నసూతకాది దోషోఽస్తి గ్రహేహోమజపాదిషు

గ్రస్తే స్నాయాదుదక్యాఽపి తీర్థాదుద్ధృత్య వారిణా॥ ఇతి.

అత్ర- స్నానే నైమిత్తికే ప్రాప్తే నారీయది రజస్వలా

పాత్రాంతరితతోయేన స్నానం కృత్వా వ్రతంచరేత్॥ ఇతి మితాక్షరోక్త విధిర్జ్ఞేయః తథా గ్రహణేరాత్రావపి శ్రాద్ధాది కార్యం.

గ్రహణోద్వాహ సంక్రాంతి యాత్రార్తి ప్రసవేషుచ

దానం నైమిత్తికం జ్ఞేయం రాత్రావపిత దిష్యతే॥ ఇతి అపరార్కే-వ్యాసోక్తేః చంద్రగ్రహే తథా రాతౌ స్నానం దానం ప్రశస్యతే, ఇతి దేవలోక్తేశ్చ యదాతు జ్యోతిఃశాస్త్రగమ్యే దినే చంద్రగ్రహో రాత్రౌచ సూర్య గ్రహః తదా స్నానాది నకార్యం

సూర్యగ్రహో యదా రాత్రౌ దివాచంద్ర గ్రహస్తథా

తత్ర స్నానంన కుర్వీత దద్యాత్ దానంచ నక్వచిత్॥ ఇతి

షట్త్రింశన్మతాత్ -

గ్రహణదినే వార్షిక శ్రాద్ధప్రాప్తౌతు ప్రయోగపారిజాతే గోభిలః-

దర్శే రవిగ్రహే పిత్రోః ప్రత్యాబ్దికముపస్థితం

అన్నే నాసంభవే హెమ్నా కుర్యాదామేన వాసుతః॥ ఇతి అత్రరవి పిత్ర

సుతశబ్దాః ప్రదర్శనార్థాః. న్యాయసామ్యాత్ తేన చంద్రగ్రహణేఽపి సపిండాది వార్షికం అన్నాదినా తద్దినే ఏవకార్యమితి మదనపారిజాతే వ్యాఖ్యాతం. వృద్ధిః చంద్రోదయేఽప్యేవం. తేనయాని.

ఆమశ్రాద్ధం ప్రకుర్వీత మాస సంవత్సరాదృతే
అన్నేనైవాబ్దికం కుర్యాత్ హేమ్నాచామేనచక్వచిత్॥ ఇతి మరీచిలౌగాక్ష్యాదివచనాని, తాన్యగ్రహణ దినాతిరిక్త విషయాణి. నిర్ణయామృతేఽప్యేవం.

యానితు - గ్రహణాత్తుద్వితీయేఽహ్ని రజోదోషాత్తు పంచమే
గ్రస్తోదయే యదా చంద్రే ప్రత్యబ్దేసముపస్థితం॥ తద్దినే చోపవాసః స్యాత్ ప్రత్యబ్దంతువరేఽహని. తథా

గ్రస్తావేవాస్త మానంతు రవీందూ ప్రాప్నుతోయది
ప్రత్యబ్దంతు తదాకార్యం పరేఽహన్యేవసర్వదా॥

చంద్రసూర్యో పరాగేచ తథాశ్రాద్ధం పరేఽహని, ఇత్యాదీని వచనాని, తాని మహా నిబంధేషు క్వాప్యనుపలంభాన్నిర్మూలాని, ప్రత్యుత పూర్వోక్త నిబంధేషు తద్దినే ఏవశ్రాద్ధముక్తమిత్యలం.

రజస్వలగూర్చి. భార్గవార్చన దీపిక యందు సూర్యోదయ నిబంధమందు ఇట్లా వ్రాయబడి ఉంది - గ్రహణమందు హోమజపాదులందు రజస్వలకు సూతకాదిదోషం లేదు. గ్రహణకాలమందు నీటితో లేదా తీర్థమునుండి పైకి తీసిన నీటితో స్నానం చేయాలి అని. ఇక్కడ గ్రహణమందు నైమిత్తిక స్నానం ప్రాప్తిస్తే, రజస్వల ఐన స్త్రీ పాత్రయందుంచిన నీటితో స్నానంచేసి వ్రతమాచరించాలి అని మితాక్షరియందు చెప్పబడిన విధిని గ్రహించాలి. అట్లాగే గ్రహణమందు. రాత్రియందుకూడా శ్రాద్ధాదులు చేయాలి. అపరార్కమందు వ్యాసోక్తి ఇట్లా ఉంది - గ్రహణము, వివాహము, సంక్రమణము, యాత్ర, రోగము, ప్రసవము - వీటియందు దానము నైమిత్తికమైనది. రాత్రియందు కూడా దాన్ని ఆచరించవచ్చు అని. దేవలుడుకూడా ఇట్లా చెప్పాడు - చంద్రగ్రహణమందు రాత్రియందు కూడా స్నాన దానములు ప్రశస్తమైనవి, అని. జ్యోతిషశాస్త్రంలో మాత్రమే, ఒకవేళ పగలు చంద్రగ్రహణం, రాత్రి సూర్యగ్రహణం వస్తే అప్పుడు స్నానాదులు చేయరాదు. "రాత్రియందు సూర్యగ్రహణం, పగలు చంద్రగ్రహణం ఐనప్పుడు అక్కడ స్నానము చేయకూడదు. ఏ కొంచము కూడా

దానం చేయరాదు" అని షట్‌త్రింశన్మతము. గ్రహణదినమందు వార్షిక శ్రాద్ధం వస్తే ప్రయోగ పారిజాతంలో గోభిలుడు ఇట్లా అంటాడు - అమావాస్య సూర్య గ్రహణమందు ఒకవేళ తలిదండ్రుల శ్రాద్ధంవస్తే అన్నంతో చేయడం కుదరక పోతే బంగారంతో కాని ఆమ శ్రాద్ధం కాని సుతుడు చేయాలి అని.

ఇక్కడ సూర్యుడు పితరులు, సుతుడు అనే శబ్దాలు ఉదాహరణగా మాత్రమే చెప్పబడ్డాయి. న్యాయసామ్యం వల్ల. అందువలన చంద్రగ్రహణమందు కూడా, సపిండాది వార్షిక శ్రాద్ధములు అన్నాదులతో ఆ రోజే చేయాలి అని మదన పారిజాతంలో వ్యాఖ్యానించబడింది. పృథ్వీ చంద్రోదయమందు కూడా ఇట్లాగే చెప్పబడింది. మరీచిలౌగాక్ష్యాదులు ఇట్లా అన్నారు- మాస, సంవత్సర శ్రాద్ధములు తప్ప మిగిలినవి ఆమశ్రాద్ధం చేయాలి, ఆబ్దికము మాత్రం అన్నంతోనే చేయాలి ఆమశ్రాద్ధము, హేమశ్రాద్ధము చేయరాదు అని చెప్పారో ఆ మాటలు పైమాటల వల్ల గ్రహణదిన అతిరిక్త విషయములని గ్రహించాలి. నిర్ణయామృతంలో కూడా ఇట్లాగే ఉంది కొంతమంది-గ్రహణం తర్వాతి రెండో రోజు, రజో దోషం నుండి ఐదవరోజు, చంద్రుడు అస్త దశతోనే ఉదయిస్తే అప్పుడు ప్రత్యబ్దశ్రాద్ధము సంభవిస్తే ఆరోజు ఉపవసించాలి. శ్రాద్ధము మాత్రం తర్వాతి రోజు చేయాలి అని అన్నారో, అట్లాగే సూర్యచంద్రులు గ్రహణంలోనే అస్తమించే పక్షంలో ప్రత్యాబ్దికమును తరువాతి రోజు చేయాలి. చంద్రసూర్యుల గ్రహణమందు కూడా అట్లాగే తరువాతి రోజు శ్రాద్ధం చేయాలి అని అన్నారో ఇట్లాంటి వచనాలన్నీ మహా నిబంధములందు ఎక్కడా లభించలేదు. అందువల్ల నిర్మూలములు. అంతేకాక, అందుకు విరుద్ధంగా పూర్వోక్త గ్రంథములందు ఆ రోజే శ్రాద్ధము చేయాలని చెప్పారు అని. ఈ విషయం ఇక చాలు.

మూ॥ గ్రహణాది సప్త దిన పర్యంతం రామగోపాలాద్యాగమ దీక్షా శివార్చన చంద్రికాయాం జ్ఞానార్ణవే -

మంత్రాద్యారంభణం కుర్యాత్ గ్రహణే చంద్రసూర్యయోః
గ్రహణాద్యాఽపి దేవేశికాలః సప్తదినావధి॥ ఇతి.

రత్నసాగరే - సత్తీర్థేఽర్కవిధుగ్రాసే తంతు దామన పర్వణి
మంత్ర దీక్షాంప్రకుర్వాణో మాసర్క్షాదీన్న శోధయేత్॥

అత్ర సూర్య గ్రహణమేవ ముఖ్యం -

సూర్యగ్రహణకాలేతు నాన్యదన్వేషితం భవేత్
సూర్యగ్రహణకాలేన సమోనాన్యః కదాచన॥

నమాస తిథి వారాది శోధనం సూర్యపర్వణి. ఇతి తత్రైవ కాలోత్తర వచనాత్.

గ్రహణం నుండి ఏడు రోజుల వరకు రామ, గోపాలాది ఆగమ మంత్ర దీక్ష చెప్పబడింది. శివార్చన చంద్రికయందు జ్ఞానార్ణవంలో ఇట్లా ఉంది - చంద్ర సూర్య గ్రహణమందు మంత్రాదులు ఆరంభము చేయాలి. ఓ పార్వతీ! గ్రహణమందు లేదా గ్రహణం నుండి ఏడు రోజులవరకు మంత్రాదులు ఆరంభించాలి అని. రత్నసాగరంలో ఇట్లా - మంచి తీర్థమందు, సూర్య చంద్రుల గ్రహణమందు, తంతు (పవిత్రారోపణ), దామన (దమనారోపణ) పర్వమందు మంత్రదీక్షను చేసేవాళ్ళు, మాస నక్షత్రాదుల శుద్ధిని చూడనవసరం లేదు. ఇక్కడ సూర్యగ్రహణమే ముఖ్యము. సూర్యగ్రహణ కాలమందు మరో దానిని అన్వేషించరాదు. సూర్యగ్రహణ కాలంతో సమానమైన కాలం మరొకటి లేదు సూర్యగ్రహణమందు మాస, తిథి వారాదుల శోధనము చేయరాదు అని అక్కడే తర్వాత చోట చెప్పబడింది.

మూ॥ **చంద్రగ్రహేతుయాదీక్షా** యాదీక్షావ్రతచారిణాం

వనస్థస్యచయాదీక్షా దార్భిద్యం సప్త జన్మసు॥ ఇతి తత్రైవయోగినీతంత్రే నిషేధాచ్చ. **గ్రహణంచ జన్మరాశ్యాదౌ** నిషిద్ధం. తదుక్తంజ్యోతిషే-

త్రిషట్ దశాఽఽయోపగతం నరాణాంశుభప్రదంస్యాత్‌గ్రహణంరవీందోః

ద్విసప్త నందేషుచ మధ్యమంస్యాత్ శేషేష్వనిష్టం కథితం మునీంద్రైః॥

ఇతి ఆయః=ఏకాదశ. నందాః=నవ. ఇషుః=పంచ. మదనరత్నే గర్గః -

జన్మసప్తాష్టరిః ఫాంకదశమస్థే నిశాకరే

దృష్టోఽరిష్టప్రదో రాహుర్జన్మర్క్షే నిధనేఽపిచ॥

రిఃఫం=ద్వాదశ. అంకాః = నవ. నిధనం=సప్తమతారా. పృథ్వీచంద్రోదయే విష్ణుధర్మే -

యన్నక్షత్రగతో రాహుః గ్రసతేశశి భాస్కరౌ

తజ్జాతానాంభవేత్ పీడాయేనరాః శాంతి వర్జితాః॥

తత్రైవ పురాణాంతరే -

సూర్యస్య సంక్రమో వాఽపి గ్రహణం చంద్రసూర్యయోః

యస్యర్క్షే జన్మనక్షత్రే తస్యరోగోఽథవా మృతిః॥

తస్యదానంచ హోమంచ దేవార్చన జపౌతథా
ఉపరాగాభిషేకంచ కుర్యాచ్ఛాంతిర్భ విష్యతి॥

స్వర్ణేనఽవాఽథపిష్టేన కృత్వా సర్పస్య చాకృతిం
బ్రాహ్మణాయ దదేత్తస్యన రోగాదిశ్చ తత్కృతః॥

జన్మనక్షత్రం తత్పూర్వోత్తరేచ త్రిజన్మనక్షత్ర మిత్యుచ్యతే, జన్మదశమై కోనవింశతి తారా కేచిత్. సర్పస్య=తదాకారస్య రాహోరిత్యర్థః.

చంద్ర గ్రహణమందలి దీక్ష, వ్రతచారుల యొక్క దీక్ష, వానప్రస్థుని దీక్ష- ఇవి ఏడు జన్మల వరకు దారిద్ర్యాన్నిస్తాయి అని అక్కడే యోగినీ తంత్రంలో నిషేధించారు కూడా జన్మ రాశ్యాదులలో గ్రహణం చెడ్డదన్నారు. జ్యోతిషంలో ఇట్లా ఉంది- జన్మరాశి నుండి మూడు, ఆరు, పది, పదకొండు రాసులలో సూర్యచంద్ర గ్రహణమైన నరులకు శుభప్రదము; రెండు, ఏడు, తొమ్మిది, ఐదు రాసులందైన మధ్యమము; మిగిలిన వాటియందు గ్రహణమైన అనిష్టమని మునీంద్రులు చెప్పారు, అని. ఆయ=పదకొండు, నంద=తొమ్మిది, ఇషు=ఐదు.

మదనరత్నంలో గర్గుడు ఇట్లా అంటాడు - జన్మనుండి ఏడు, ఎనిమిది, పన్నెండు, తొమ్మిది, పదిలో గ్రహణమైతే అరిష్టప్రదము. రాహువు జన్మ నక్షత్రమందు లేదా దాని 7 వ నక్షత్రమందు ఉన్నపక్షంలో అనిష్టప్రదుడు అని. రిఃఫం=పన్నెండు, అంతాః=తొమ్మిది; నిధనం=నిధన (7 వ) తార.

వృద్ధ్వ చంద్రోదయమందలి విష్ణుధర్మంలో ఇట్లా ఉంది - ఏ నక్షత్రంలో ఉండి రాహువు చంద్రసూర్యులను మ్రింగుతాడో, ఆ నక్షత్ర జాతకులకు పీడ కలుగుతుంది, వాళ్ళు శాంతి చేయని పక్షంలో అని. అక్కడే మరో పురాణంలో ఇట్లా ఉంది - సూర్య సంక్రమణం కాని, చంద్రసూర్యుల గ్రహణం కాని ఎవని జన్మనక్షత్రమందు లేదా ముందు వెనక నక్షత్రాల్లో ఔతుందో వానికి రోగం కాని మృతి కాని సంభవిస్తుంది. అందుకై దానము, హోమము, దేవార్చన, జపము, గ్రహణమందభిషేకము చేయాలి అట్లైన దానికి శాంతి లభిస్తుంది. బంగారంతో కాని, పిండితో కాని సర్పాకారాన్ని చేసి బ్రాహ్మణుని కివ్వాలి. దీనివల్ల అరిష్ట సంబంధ రోగాదులు రావు అని. జన్మనక్షత్రము, దాని పూర్వనక్షత్రము, పర నక్షత్రము - ఈ మూటిని త్రిజన్మనక్షత్రం అని అంటారు. కొందరు జన్మనక్ష

త్రము పదవది, పందొమ్మిదవ నక్షత్రము నిషిద్ధం అని అంటారు. సర్పము అనగా సర్పాకారంగల రాహువు యొక్క (దానం) అని అర్థం.

మూ॥ అద్భుత సాగరే భార్గవః -

యస్యరాజ్ఞస్య నక్షత్రే స్వర్భానురుపరజ్యతే

రాజ్యభంగం సుహృన్నాశం మరణం చాత్రనిర్దిశేత్.

రాజ్యస్య నక్షత్రం=అభిషేక నక్షత్రమితి తత్రైవ వ్యాఖ్యాతం. భార్గవార్చన దీపికాయాంజ్యోతిః సాగరే -

సౌవర్ణం కారయేన్నాగం పలేనాథ పలార్థతః

తదర్థేన తదర్థేన ఫణాయాం మౌక్తికం న్యసేత్॥

తామ్రపాత్రే నిధాయాథ ఘృతపూర్ణే విశేషతః

కాంస్యేవా కాంతి లౌహేవాన్యస్య దద్యాత్ సదక్షిణం॥

చంద్రగ్రహేతురూప్యస్యబింబం దద్యాత్సదక్షిణం

నాగం రుక్మమయం సూర్యగ్రహేబింబంచ హేమజం॥

తురంగ రథగోభూమి తిల సర్పిశ్చకాంచనం.

కాలవివేకేఽపి -

సువర్ణనిర్మితంనాగం సతిలం, కాంస్య భాజనం

సదక్షిణంసవస్త్రంచ బ్రాహ్మణా యనివేదయేత్॥

సౌవర్ణం రాజతం వాఽపిబింబం కృత్వాస్వశక్తితః

ఉపరాగ భవక్లేశచ్ఛిదే విప్రాయకల్పయేత్॥

అద్భుత సాగరమందు భార్గవుడు ఇట్లా అంటాడు - ఎవని రాజ్యాభిషేక నక్షత్రమందు సూర్యగ్రహణం ఔతుందో వానికి రాజ్యభంగం, మిత్రనాశము, మరణమూ ఔతుంది అని. రాజ్యనక్షత్రమంటే అభిషేకనక్షత్రమని అక్కడే వ్యాఖ్యానించారు.

భార్గవార్చన దీపికయందు జ్యోతిః సాగరుని వచనం ఇట్లా - ఒక పలం లేదా పలార్ధంతో లేదా దాని అర్థంతో లేదా, దాని అర్ధంతో సువర్ణనాగాన్ని చేయించి, దాని ఫణముపై ముత్యాన్ని ఉంచాలి. నేయితో నిండిన రాగి పాత్ర యందు దాన్ని ఉంచి, లేదా కాంస్య పాత్ర లేదా కాన్తిలోహ పాత్ర యందు కాని దాన్ని ఉంచి దక్షిణపూర్వకంగా దాన్ని దానం చేయాలి. చంద్రగ్రహణమందు

వెండితో చేసిన చంద్రబింబాన్ని, దక్షిణతో కూడా ఇవ్వాలి. సూర్యగ్రహణమందు బంగారు నాగాన్ని చేయించి సూర్యబింబాన్ని హేమంతో చేయించి దక్షిణతో కూడా బ్రాహ్మణునకివ్వాలి. గుఱ్ఱము, రథము, గోవులు, భూమి, నువ్వులు, నేయి, బంగారం- వీటిని దానం చేయాలి అని ఉంది.

కాలవివేకమందు కూడా - బంగారంతో చేసిన సర్పాన్ని, నువ్వులతో నింపిన కాంస్య పాత్రను, వస్త్రము, దక్షిణతో కూడి బ్రాహ్మణునికివ్వాలి. తన శక్తి కొలది బంగారుది, వెండిది కాని బింబాన్ని చేసి, గ్రహణంవల్ల వచ్చిన కష్టముల నివృత్తి కొరకు బ్రాహ్మణునకు ఇవ్వాలి అని ఉంది.

మూ॥ **మంత్రస్తు -**

తమోమయ మహా భీమ సోమ సూర్యవిమర్దన
హేమతారాప్రదానేన మమశాంతి ప్రదోభవ॥
విధుంతుద నమస్తుభ్యం సింహికానందనాచ్యుత
దానేనానేననాగస్య రక్షమాం వేధజాద్భయాత్॥

అత్రశాన్తిరప్యుక్తా హేమాద్రౌ మాత్స్యే—

యస్యరాశిం సమాసాద్యభవేత్ గ్రహణసంభవః
స్నానంతస్య ప్రవక్ష్యామి మంత్రౌషధి సమన్వితం॥
చంద్రోపరాగంసంప్రాప్య కృత్వాబ్రాహ్మణవాచనం
సంపూజ్య చతురోవిప్రాన్ శుక్లమాల్యానులేపనైః॥
పూర్వమేవోపరాగస్య సమానీ యౌషధాదికం
స్థాపయేచ్చతురః కుంభాన్ అవ్రణాన్ సలిలాన్వితాన్॥
గజాశ్వరథ్యా వల్మీకసంగమాత్ హ్రదగోకులాత్
రాజద్వార ప్రదేశాచ్చ మృదమానీయనిక్షిపేత్॥
పంచగవ్యం పంచరత్నం పంచత్వక్ పంచపల్లవం
రోచనం పద్మకం శంఖం కుంకుమం రక్త చందనం॥
శుక్తి స్ఫటిక తీర్థాంబు సిత సర్షపగుగ్గులాన్
మధుకం దేవదారుంచ విష్ణుక్రాంతాంశతావరీం॥
బలాంచ సహదేవీంచ నిశాద్వితయమేవచ
గజదంతంకుంకుమంచ తథైవో శీర చందనం॥

ఏతత్సర్వం వినిక్షిప్య కుంభేష్వా వాహయేత్ సురాన్
సర్వే సముద్రాః సరితః తీర్థాని జలదా నదాః
ఆయాంతు యజమానస్య దురిత క్షయకారకాః॥
యోఽసౌ వజ్రధరో దేవ ఆదిత్యానాం ప్రభుర్మతః
సహస్రనయనః శక్రోగ్రహపీడాం వ్యపోహతు॥
ముఖంయః సర్వదేవానాం సప్తార్చిరమిత ద్యుతిః
చంద్రోపరాగ సంభూతా మగ్నిః పీడాం వ్యపోహతు॥
యఃకర్మ సాక్షీలోకానాం ధర్మో మహిష వాహనః
యమశ్చం ద్రోపరాగోత్థాం గ్రహపీడాం వ్యపోహతు॥
రక్షో గణాధిపః సాక్షాత్ నీలాంజన సమప్రభః
ఖడ్గహస్తోఽతి భీమశ్చ గ్రహపీడాం వ్యపోహతు॥
నాగపాశధరో దైవః సదా మకర వాహనః
సజలాధిపతిర్దేవో గ్రహపీడాం వ్యపోహతు॥
ప్రాణరూపోహిలోకానాం సదా కృష్ణమృగప్రియః
వా యుశ్చంద్రో పరాగోత్థాం గ్రహపీడాం వ్యపోహతు॥
యోఽసౌ నిధిపతిర్దేవః ఖడ్గ శూల గదాధరః
చంద్రోవరాగ కలుషం ధన దోఽత్ర వ్యపోహతు॥
యోఽసా విందుధరో దేవః పినాకీ వృష వాహనః
చంద్రోపరాగ పాపాని సనాశయతు శంకరః॥
త్రైలోక్యేయాని భూతాని స్థావరాణి చరాణిచ
బ్రహ్మవిష్ణ్వర్క రుద్రాశ్చ దహంతు మమ పాతకం॥
ఏవమావాహయేద్దేవాన్ మంత్రైరేభిశ్చ వారుణైః
ఏతానేవ తథా మంత్రాన్ స్వర్ణపట్టే విలేఖయేత్॥
తామ్రపట్టేఽథవాలిఖ్య నవవస్త్రైత త్రైవచ
మస్తకే యజమానస్య నిదధ్యాస్తే ద్విజోత్తమాః॥
కలశాన్ ద్రవ్య సంయుక్తాన్నానా రూప సమన్వితాన్
గృహీత్వా స్నావయేత్ గూఢం భద్రపీఠో పరిస్థితం॥
పూర్వైరేవతు మంత్రైశ్చ యజమానం ద్విజోత్తమాః
అభిషేకం తతః కుర్యాత్ మంత్రైర్వారుణ సూక్తకైః॥

ఆచార్య మర్చయేత్ పశ్చాత్ స్వర్ణపట్టం నివేదయేత్
ఆచార్య దక్షిణాం దద్యాత్ గోదానంచ స్వశక్తితః
హోమం వాఽపి ప్రకుర్వీత తిలైః వ్యాహృతి భిస్తథా
దానంచ శక్తితో దద్యాత్ యదీచ్ఛేదాత్మనోహితం॥
సూర్యగ్రహే సూర్యనామ యుక్తాన్ మంత్రాంశ్చ కీర్తయేత్.

అనేనవిధినా యస్తు గ్రహణే స్నానమాచరేత్
నతస్యగ్రహణేదోషః కదాచిదపిజాయతే॥ ఇతి గ్రహణ శాంతిః.

మంత్రంద్వారా ప్రార్థన :

మంత్రమైతే-అంధకారస్వరూప, మిక్కిలి భయంకరుడా, చంద్రసూర్యుల మర్దించేవాడా, సువర్ణతారదానంతో నాకు శాంతిని ప్రసాదించు. సింహికానందన, అచ్యుత, విధుంతుద నీకు నమస్కారము. ఈ సర్పదానంతో గ్రహణజనిత భయంనుండి నన్ను రక్షించు అని.

హేమాద్రియందు మత్స్యపురాణమందలి దీని శాన్తి కూడా ఇట్లా చెప్ప బడింది_ఎవని రాశిని చేరి గ్రహణం సంభవిస్తుందో వానికి మంత్ర ఓషధులతో కూడిన స్నానాన్ని చెప్పుచున్నాను. చంద్రగ్రహణం వచ్చాక బ్రాహ్మణునితో స్వస్తివాచనం చేయించి తెల్లని మాలలు, సుగంధములతో నలుగురు బ్రాహ్మణు లను పూజించాలి. గ్రహణంకన్నా ముందే ఔషధాదులు తేవాలి. నీళ్ళతో నింపిన సొట్టలులేని నాల్గు కుంభములను ఉంచాలి. గజ, అశ్వ, రథ,పుట్ట-వీని సంగమం నుండి; చెరువు, గోశాలనుండి, రాజద్వార ప్రదేశంనుండి మట్టిని తెచ్చిఉంచాలి. పంచగవ్యం, పంచరత్నము, పంచవృక్షముల త్వక్, పంచపల్లవాలు,గోరోచనం, పద్మకం (ఓషధి), శంఖం, కుంకుమ, ఎర్ర చందనం, ముత్యం, స్ఫటికం, తీర్థజలము, తెల్ల ఆవాలు, గుగ్గులు, మధుకం (గురిగింజ వేరు), దేవదారువు, విష్ణుక్రాంతము, శతావరీ (పిల్లిపిసర), బల (ముత్తవపులగం),సహదేవి (స్పృక్క- గంధ ద్రవ్యం), రెండురకాల పసుపు, ఏనుగదంతం, కుంకుమపువ్వు, ఉశీరం (వట్టివేరు), చందనం - ఇవన్నీ ఆ కుంభములందుంచి దేవతలను ఆవాహన చేయాలి.

అన్ని సముద్రములారా, నదులారా, తీర్థములారా, మేఘములారా, నదములారా! మీరంతా యజమానుని దురితక్షయమునకై రండి. ఆదిత్యులకు ప్రభువ, వజ్రధర, సహస్రనయనుడ, ఓ ఇంద్ర! గ్రహణపీడను తొలగించు. దేవతలందరికి ముఖస్థానీయుడ, అమితతేజశ్శాలి, సప్తజిహ్వుడ ఓ అగ్ని! చంద్రగ్రహణం మూలంగా వచ్చిన పీడను తొలగించు. లోకముల కర్మలకు సాక్షిభూతుడ, మహిషవాహనుడ ఓ యమధర్మరాజ! చంద్రగ్రహణంవల్ల వచ్చిన గ్రహపీడను తొలగించు. రాక్షసగణాధిపుడు, నల్లని కాటుకవంటి కాంతి గలవాడ, ఖడ్గధారి, మిక్కిలి భయంకరుడ ఓ నిర్ఋతి! గ్రహణపీడను తొలగించు. నాగపాశమును ధరించినవాడ, మకరవాహనుడ, జలాధిపతి, వరుణదేవ! గ్రహణపీడను తొలగించు. లోకములకు ప్రాణస్వరూపుడ, ఎప్పుడు కృష్ణమృగంను ఇష్టపడేవాడ ఓ వాయు! చంద్రగ్రహణ మూలంగా వచ్చిన గ్రహణపీడను తొలగించు. నిధిపతి, ఖడ్గశూలగదాధర, ఓ కుబేర! చంద్రగ్రహణమూలకమైన పాపాన్ని తొలగించు. చంద్రధారి,పినాకి,వృషవాహన, ఓ శంకర! చంద్రగ్రహణమూలక పాపాలను నశింపజేయి. ముల్లోకములందున్న భూతములు చరాచరములన్ని బ్రహ్మ, విష్ణు, అర్కరుద్రులు నా పాతకములను కాల్చనీ. ఈ రకంగా ఈ మంత్రాలతో, వరుణ మంత్రాలతో దేవతల నావాహనచేసి, ఇవే మంత్రములను బంగారు లేదా రాగిరేకుయందు వ్రాసి లేదా కొత్త బట్టయందు వ్రాసి ఆ బ్రాహ్మణులు వీటిని యజమానుని తలపై ఉంచాలి.

ద్రవ్యములతోకూడిన, నానా రూపములతోకూడిన కలశములను తీసుకొని భద్రపీఠముపై కూర్చున్న యజమానిని పూర్వమందలి మంత్రములతో బ్రాహ్మణులు స్నానం చేయించాలి. తర్వాత వరుణసూక్తములతో అభిషేకం చేయించాలి. తర్వాత ఆచార్యుని పూజించి స్వర్ణపట్టమును ఇవ్వాలి. ఆచార్యునకు శక్తి కొలది దక్షిణ, గోదానము చేయాలి. నువ్వులతో, వ్యాహృతులతో హోమం చేయాలి. తనహితం కోరుకునేవాడు శక్తి కొలది దానం కూడా చేయాలి. సూర్యగ్రహణమందు సూర్య నామంగల మంత్రములను పఠించాలి. ఈ విధంగా గ్రహణమందు ఎవరు స్నానం చేస్తారో అతనికి గ్రహణ దోషం ఎప్పుడూ కలగదు అని గ్రహణ శాంతి చెప్పబడింది.

మూ॥ భార్గవార్చన దీపికాయాం బ్రహ్మ సిద్ధాంతే-
నద్యైవాశి పటస్థితం వీక్ష్యం ఖస్థం తైలాంబు దర్పణే।
గ్రహణం గుర్విణీ జాతు నవశ్యేత పటంవినా॥

తథా మంగళకృత్యేషు విధి విశేషో హేమాద్రౌ-

త్రయోదశ్యాదితో వర్జ్యం దినానాం నవకంధ్రువం
మాంగల్యేషు సమస్తేషు గ్రహణే చంద్ర సూర్యయోః॥

ప్రకారాంతరం తత్రైవోక్తం -

ద్వాదశ్యాది తృతీయాన్తో వేధ ఇందుగ్రహే స్మృతః
ఏకాదశ్యాదికః సౌరేచతుర్థ్యంతః ప్రకీర్తితః॥ ఇదంచ

పూర్ణగ్రాసే త్ర్యహం ఖండగ్రహేతయోః, ఇతితత్రైవోక్తేః. ఇదంచ గ్రస్తాస్తే త్రిదినం పూర్వం, ఇతి నారదేన గ్రస్తాస్తే విశేషోక్తేః గ్రస్తాస్తభిన్న గ్రహణ పరం.

జ్యోతిర్నిబంధే చ్యవనః -

గ్రహణోత్పాతభంత్యాజ్యం మంగళేషు ఋతుత్రయం
యావచ్చ రవిణాభుక్త్వా ముక్తం భం దగ్ధ కాష్ఠవత్॥

అన్యానిచ ఆగ్నేయాదిమండలాని, తత్ఫలం వర్ణవికారాది ఫలంచ దైవజ్ఞేభ్యోజ్ఞేయం.

భార్గవార్చన దీపికయందు బ్రహ్మ సిద్ధాంతమందలి వచనం ఇట్లా ఉంది: అందరు, ఆకాశంలోని గ్రహణాన్ని గుడ్డను అడ్డంగా పెట్టుకొని, నూనె, నీరు, అద్దంల ద్వారా చూడాలి. గర్భిణీ స్త్రీ మాత్రం గుడ్డ అడ్డం లేకుండా ఎప్పుడూ గ్రహణాన్ని చూడరాదు అని.

మంగళ కార్యములందు విశేష విధి హేమాద్రియందు ఇట్లా ఉంది: సూర్యచంద్ర గ్రహణం వస్తే త్రయోదశినుండి తొమ్మిది దినములవరకు సమస్త మంగళ కార్యములను వదలాలి అని. అక్కడే ప్రకారాంతరంగా ఇట్లా చెప్ప బడింది: చంద్రగ్రహణమందు ద్వాదశినుండి తృతీయవరకు వేధ. సూర్యగ్రహణ మందు ఏకాదశినుండి చతుర్థివరకు వేధ ఉంటుంది అని. ఇది సంపూర్ణగ్రహణ మందని గ్రహించాలి. ఎందుకంటే, అక్కడే ఖండ గ్రహణమందు మూడు రోజులు వేధ అని చెప్పబడింది. ఇది గ్రస్తాస్తభిన్న గ్రహణ విషయికము. ఎందువల్లనంటే, నారదుడు గ్రస్తాస్తమందు మూడు రోజులు పూర్వం వేధ అని విశేషంగా చెప్పాడు కనుక. జ్యోతిర్నిబంధములో చ్యవనుని వచనం ఇట్లా ఉంది: గ్రహణము ఉత్పాతముల నక్షత్రాన్ని మూడు ఋతువులవరకు మంగళ

కార్యములందు విడిచి పెట్టాలి. సూర్యుడు ఆ నక్షత్రాన్ని భుక్తిచేసి విడిచేవరకు ఎట్లాంటే- మండుతున్న కట్టెను వదలినట్లు అని. ఇతరములైన ఆగ్నేయాది మండలములను వాటి ఫలాన్ని వర్ణ వికారాది ఫలాన్ని జ్యోతిష్యులచే తెలుసుకొనవలెను.

మూ॥ పురశ్చరణ చంద్రికాయాం-

చంద్ర సూర్యోపరాగేచస్నాత్వా ప్రయతమానసః
స్పర్శాదిమోక్ష పర్యంతం జపేన్మంత్రం సమాహితః॥
జపాద్దశాంశతో హోమః తథా హోమాత్తు తర్పణం
తర్పణస్య దశాంశేన మార్జనం కథితం కిల॥
తత్రైవ దేవతారూపం ధ్యాత్వాత్మానం ప్రపూజ్యచ
నమోంతం మంత్ర ముచ్చార్యతదంతే దేవతాభిధాం॥
ద్వితీయాన్తా మహంపశ్చాత్ అభిషించామ్యనేనతు
తోయైరంజలినాశుద్ధైః అభిషించేత్ స్వమూర్ధని॥ మార్జనస్య దశాంశేన బ్రాహ్మణానపి భోజయేత్.

జపోర్చాపూర్వకో హోమః తర్పణంచాభిషేచనం
భూదేవ పూజనం పంచ ప్రకారోక్తా పురస్క్రియాః॥

తథా—

హోమాశక్తా జపంకుర్యాత్ హోమసంఖ్యా చతుర్గుణం
ఏవంకృతేతుమంత్రస్య జాయతేసిద్ధి రుత్తమా॥

గ్రహణ ప్రసంగాత్ కురుక్షేత్ర ప్రతిగ్రహే ప్రాయశ్చిత్త ముచ్యతే తత్రారుణ స్మృతౌ - ప్రతిగ్రాహీకురుక్షేత్రే నభూయః పురుషోభవేత్.

తథాపి మనసశ్శుద్ధౌ ప్రాయశ్చిత్తం సమాచరేత్
తప్తకృచ్ఛ్ర ద్వయంకుర్యాత్ ఐందవేన సమన్వితం॥
సత్రేణవా యజేతాథజపేద్వాలక్ష సప్తకం
వాపీకూప తటాకాది ఖననైః విసృజేద్ధనం॥ ఇతి.

ఏతచ్చ—

యద్గర్హితేనార్జయన్తి కర్మణా బ్రాహ్మణాధనం
తస్యోత్సర్గేణ శుద్ధ్యంతిదానేన తపసైవచ॥ ఇతి మనూక్తేః ఉత్సర్గోత్తరం

జ్ఞేయమితిదిక్. గ్రహణాంతరితస్య పూర్వసంకల్పిత ద్రవ్యస్య ద్వైగుణ్యం భవతీతిశిష్టాః. పఠన్తిచ బ్రహ్మవైవర్తే—

దాతవ్యమితి నోకాభ్యాం వక్తవ్యం కుత్రచిత్క్వచిత్
అహోరాత్రమతిక్రమ్య తద్దానం ద్విగుణం భవేత్॥

దశోత్తరం వర్ధ్వసుస్యాత్ శతం చంద్రగ్రహేభవేత్
సూర్యగ్రహే సహస్రం తత్ మరణేఽనన్తకం స్మృతం॥ ఇతి. అత్రమూలం

చింత్యం.

అత్రకేచిత్ బౌద్ధతుల్యా అహుః గ్రహణస్య నిమిత్తత్వేన తన్నిశ్చయస్య ప్రయోజకత్వాత్ జ్యోతిః శాస్త్రాదినాజాతస్య జ్ఞానస్య నిమిత్తత్వే ప్రాప్తేఽపి—

స్నానం దానంతపః శ్రాద్ధం అనంతం రాహుదర్శనే
చంద్రసూర్యో పరాగేతు యావద్దర్శన గోచరే॥ ఇతి జాబాల్యాది వచనేషు దృశిప్రయోగాచ్చాక్షుష జ్ఞానస్యైవోప సంహారన్యాయేన నిమిత్తత్వం. అన్యథా దృశౌ లక్షణాస్యాత్. తేనమేఘాచ్ఛాదనే అంధాదీనాంజన్మ సప్తాష్టేత్యాది నిషిద్ధ దర్శనానాంచ స్నానశ్రాద్ధాదౌనాధికారః, ఇతి.

కల్పతరురప్యాహ - దర్శనశబ్దేన చాక్షుశజ్ఞానంగృహ్యతే, నజ్ఞాన మాత్రం అజ్ఞాతస్య నిమిత్తత్వా సంభవాన్నిమిత్త మహిమ్నైవ జ్ఞానలాభేన దర్శనపద వైయర్థ్యాపత్తేః తేన చాక్షుశధీయోగ్యః కాలః పుణ్యః యోగ్యత్వంచ ప్రయత్నానపనేయ చాక్షుశజ్ఞాన ప్రతిబంధక రాహిత్యం తేనమేఘచ్ఛన్నే యోగ్యతాఽభావాన్నస్నానాది, ఇతి. నిర్ణయామృతేఽప్యేవం. తదేతత్తుచ్ఛం యది చాక్షుశజ్ఞానం నిమిత్తం స్యాత్తదా—

సూర్యగ్రహో యదారాత్రౌ దివాచంద్ర గ్రహస్తథా
తత్ర స్నానంన కుర్వీత దద్యాద్దానం, నచక్వచిత్॥

ఇతివాక్యం వ్యర్థం స్యాత్ చాక్షుశజ్ఞానాభావేన ప్రాప్త్య భావాత్ తత్ప్రాప్త్యకత్వాచ్చ నిషేధస్య నచేదంగ్రస్తాస్తపరం రవిచంద్రయో రస్తానంతరం రాత్రిదివాగ్రహణత్వాదితి వాచ్యం తత్రపదస్య గ్రహపరత్వే అధికరణత్వాయోగాత్ నిమిత్త పరత్వేచ తత్గ్రహ నిమిత్తక స్నానదానాదేః అస్యాత్ప్రాగ

వ్యభావా పత్తేః. అథ తత్రేతి రాత్రిదినే ఉచ్యేతే సా వైశ్వదేవీతివత్ గుణభూతే అపి. తన్న. తాదృశ మంత్ర లింగాభావాత్ తయోర్నిమిత్తత్వే అధికరణత్వేవా అన్య ప్రయుక్త స్నానాద్య భావాపత్తేశ్చ.

పురశ్చరణ చంద్రికయందు ఇట్లా ఉంది : చంద్ర సూర్యగ్రహణమందు ప్రయత్న పూర్వకంగా నిష్ఠతో స్నానంచేసి, స్పర్శనుండి మోక్షకాలం వరకు నిశ్చల మనస్సుతో మంత్రాన్ని జపించాలి అని. జపంలో దశాంశ భాగం హోమం, హోమంలో దశాంశ భాగం తర్పణం, తర్పణంలో దశాంశ భాగం మార్జనం అని చెప్పారు. అక్కడే ఇట్లా చెప్పారు - ఏ దేవతను జపిస్తామో ఆ దేవతా రూపాన్ని ధ్యానించి, తనను పూజించుకొని చివర నమః చేర్చి మంత్రాన్ని ఉచ్చరించి, ఆ పిదప దేవతా నామాన్ని ద్వితీయాంతంగా చేర్చి, పిదప నేను అని చేర్చి పిదప అభిషేకిస్తున్నాను అని ఈవిధంగా చెప్పి (ఓం సూర్యాయ నమః సూర్యం అహం అభిషించామి) స్నానం చేయించాలి. ఈ మంత్రంతోనే అంజలితో పవిత్ర జలం తీసుకొని తన తలపై ప్రోక్షించు కోవాలి. మార్జనంలో దశాంశ భాగం బ్రాహ్మణులకు భోజనం పెట్టాలి. అట్లాగే హోమం చేయలేని పక్షంలో హోమ సంఖ్యకు నాల్గింతలు జపం చేయాలి. ఇట్లా చేస్తే మంత్రం ఉత్తమంగా సిద్ధిస్తుంది.

గ్రహణ సందర్భం కాబట్టి కురుక్షేత్రంలో దానంపట్టే ప్రాయశ్చిత్తాన్ని ఇట్లా చెప్తున్నారు: అరుణస్మృతియందు ఇట్లా ఉంది - కురుక్షేత్రంలో దానం స్వీకరించినవాడు తిరిగి పురుషుడు కాడు. అయినా మనశ్శుద్ధికొరకు ప్రాయ శ్చిత్తాన్ని ఆచరించాలి, చాంద్రాయణ సహితమైన రెండు తప్త కృచ్ఛ్రములను ఆచరించాలి. సత్రయాగం చేయాలి. లేదా ఏడులక్షలు మంత్ర జపం చేయాలి. లేదా దిగుడుబావి, బావి, చెరువు మొదలగు వానిని త్రవ్వించేకొరకు ధనమును ఇవ్వాలి అని. నీచమైన కర్మతో బ్రాహ్మణులు ధనం సంపాదిస్తే, దానిని దానం చేయటం ద్వారా, త్యాగం చేయటం ద్వారా తపస్సు చేత కూడా పరిశుద్ధు లౌతారు అని. ఈ ప్రాయశ్చిత్తమును మనువు కూడా చెప్పాడు కాబట్టి, ఆ ధనం త్యాగం చేశాకనే అని తెలుసుకోవాలి. ఇక ఈ విషయం చాలు. శిష్టులిట్లా అంటారు - గ్రహణంకన్న ముందు సంకల్పించిన ద్రవ్యాన్ని ఇవ్వని పక్షంలో గ్రహణం తర్వాత దానికి రెండింతలివ్వాలి అని. బ్రహ్మ కైవర్తంలో ఇట్లా ఉంది - కాశీలో ఇవ్వాలి, మరోచోట ఇవ్వాలి అని ఇట్లా ఎప్పుడూ చెప్పొద్దు.

ఎందువల్లనంటే, ఆ దానం అహోరాత్రముల తర్వాత రెట్టింపు అవుతుంది అని కూడా చెప్తారు. పర్వమందు పదింతలు, చంద్రగ్రహణమందు నూరు రెట్లు, సూర్యగ్రహణమందు వేయి రెట్లు, మరణమందు అనంత మౌతుంది అని కొంద రంటారు. దీనికి మూలం వెతకాలి.

ఇక్కడ కొందరు బౌద్ధులవలె ఇట్లా అంటారు—గ్రహణము (దాన జప ములకు) నిమిత్తము. గ్రహణ నిశ్చయము, ప్రయోజనం కలది (నిశ్చయమైతే స్నానాది). జ్యోతి శ్శాస్త్రాదులలో కల్గిన జ్ఞానం నిమిత్తం కాగలదు. అయినా జాబాల్యాదులు- రాహు దర్శనమైతే చేసే స్నాన దాన తప శ్రాద్ధాదులు అనంత ఫలాన్నిస్తాయి. చంద్ర సూర్యగ్రహణమందు ఎంతవరకు గ్రహణం దృష్టి గోచరమౌతుందో అని చెప్పారో ఈ మాటల్లో దృశి అనే శబ్ద ప్రయోగముంది కనుక చాక్షుశ జ్ఞానమే ఉపసంహారన్యాయా న్ననుసరించి నిమిత్తమౌతుం లేకున్న దృశి శబ్దానికి లక్షణ చెప్పుకోవాలి. దానివల్ల మేఘాచ్ఛాదన జరిగినప్పు అంధులు మొదలగువారికి, జన్మరాశి, సప్తమ అష్టమ మొ॥ రాశివారికి కూడ (గ్రహణ దర్శన నిషేధం కలవారికి కూడా) స్నాన శ్రాద్ధాదులందు అధికార ముండదు, అని. కల్పతరువు కూడా ఇట్లాగే చెప్పింది. దర్శన శబ్దంవల్ల చాక్షుశ జ్ఞానం గ్రహించబడుతుంది. జ్ఞానమాత్రం కాదు. తెలియబడని దానికి నిమిత్తత్వం కుదరదు. నిమిత్త మహిమవల్లనే జ్ఞానం లభించే పక్షంలో, దర్శన పదం వ్యర్థం కావలసివస్తుంది. అందువల్ల చాక్షుశజ్ఞానయోగ్యకాలము పుణ్యకాలము, యోగ్యత్వం అంటే ప్రయత్నంచే తొలగించరాని, చాక్షుశజ్ఞానమునకు, ప్రతి బంధకం లేకపోవటం. అందువల్ల మేఘచ్ఛన్నమైతే యోగ్యత ఉండదు కాబట్టి స్నానాదులు లేవు అని. నిర్ణయామృతంలో కూడా ఇట్లాగే ఉంది. ఇదంతా తుచ్ఛము.

ఒకవేళ చాక్షుశజ్ఞానమే నిమిత్తమయ్యే పక్షంలో అప్పుడు, రాత్రి-సూర్య గ్రహణమైతే పగలు చంద్రగ్రహణమైతే అక్కడ స్నానం చేయరాదు. ఏ కొంచం దానం చేయరాదు అనేవాక్యం వ్యర్థమౌతుంది. చాక్షుశజ్ఞానం లేదు కాబట్టి స్నానాదులు ప్రాప్తించవు. స్నానం ప్రాప్తిస్తేనే కదా, దానికి చెందిన ఈ నిషే ధము వర్తించేది. ఈ నిషేధము గ్రస్తాస్తవరము సూర్యచంద్రుల అస్తమయం తర్వాతనే రాత్రి, పగలు అని గ్రహిస్తాము అని చెప్పరాదు. అక్కడ పదం గ్రహపరమైతే అధికరణత్వం సంభవించదు. నిమిత్తపరత్వంలో ఆ గ్రహణ

నిమిత్తక స్నానదానాదులు అస్తమయం కన్న ముందుకూడా సంభవించే వీలు లేదు. అక్కడ అనే పదం వల్ల రాత్రి దినములు చెప్పబడతాయి, ఆ వైశ్వదేవి అనే దానివలె గుణభూతమైన దానికి గూడా సూచకాలు అని అనరాదు. ఎందు కంటే, అటువంటి మంత్రలింగములు (సూచనలు) లేవు కాబట్టి. అవి (రాత్రి దివములు) నిమిత్తమో, అధికరణమో ఐతే ఇతర కారణంగా వచ్చే స్నానాదులు రాకుండా పోతాయి.

మూ॥ కించ - నేక్షేతోద్యంతమాదిత్యం నాస్తం యన్తం కదా చన

నోపరక్తంన వారిస్థం నమధ్యం నభసోగతం॥ ఇతి మనువచనం బాధ్యేత దృష్టోఽరిష్ట ప్రదోరాహుః, ఇత్యాదిచ. న చాత్రవిహితే దర్శనే నిషేధా ప్రవృత్తి వశ్ పర్యుదాసనీయతాఽపి నయుక్తేతి వాచ్యం. దర్శనస్య నిమిత్తత్వానువాదేన విధేయత్వాభావాత్. ఏతచ్చాగ్రేవక్ష్యామః

తత్త్వేవా దర్శనస్య విధౌత్కతస్నాన విధౌచ విరుద్ధ త్రికద్వయాపత్తే, అస్తు సకృద్దర్శన విధానేన సంకోచ ఇతిచేన్న. ముక్తిందృష్ట్వాతతః స్నాయాత్, ఇతి ముక్తి స్నానేఽపి చాక్షుశజ్ఞానస్య నిమిత్తత్వాపత్తేః. అస్తుకింనశ్ఛిన్న మితి చేత్ నగ్రస్తాస్తె - తయోఃపరేద్యురుదయే దృష్ట్వా అభ్యవహరేచ్ఛుచిః, ఇతి దర్శ నోత్తరం భోజన విధానా దంధస్య పూర్వవేధకాల ఇవయావద్దర్శనం భోజన నిషేధావత్తిః మద్యేఽస్త్రీ భూతస్య సుతరాం యావత్ చక్షుః ప్రాప్త్యేవవాస ప్రసంగశ్చ. అథాన్నలోలువతయాతత్రజ్ఞాన మాత్రం వివక్ష్యతే. తత్తత్ పూర్వ మపినిర్లజ్జేన స్వీక్రియతాం. ఏతేన యత్కేన చిదుక్తం స్పర్శస్నానం ముక్తి స్నానం చయస్య దర్శనం తేనైవకార్యం నాన్యేన క్త్వా ప్రత్యయేన సమాన కర్తృ కత్వావగతేరితి, తన్నిరస్తం. కాతర్హి తస్యగతిః. దృశేరుద్దేశ్య విశేషణత్వాత్ గ్రహైకత్వవదవివక్షయా అర్థతః సిద్ధజ్ఞాన మాత్రాను వాదత్వేసర్వం సుస్థం. అంగుల్యాద్యనా దేశ్యగ్రహవ్యావృత్యావా దర్శన స్యార్థవత్వం. నచోక్త యోగ్య తాపి సాధ్వీ, దర్శనోత్తరం మేఘచ్ఛన్నే యోగ్యతాఽభావాపత్యా దానాద్యభావా పత్తేః. తేన తత్తత్ రేఖావచ్ఛేదేన జ్యోతిః శాస్త్రవేద్యత్వమేవ యోగ్యతా. కించ -

రజసో దర్శనే నారీ త్రిరాత్రమశుచిర్భవేత్. ఇత్యత్రాపి అంధస్త్రీణామపి అశౌచాభావ ప్రసంగః

ఇంకను - ఉదయిస్తున్న, అస్తమిస్తున్న, రాహుగ్రస్తుడైన, నీటియం దున్న, మధ్యాహ్నమందలి సూర్యుణ్ణి చూడరాదు. అనే మనువచనం బాధిత మౌతుంది. గ్రహణ సమయంలో చూడబడ్డ రాహువు అరిష్టాన్ని కల్గిస్తాడు అనే

మొదలగు వాటికి కూడా బాధ కల్గుతుంది. ఇక్కడ దర్శనం విధించబడగా నిషేధం ప్రవర్తించనట్లు, పర్యుదాసం కూడా యుక్తం కాదు అని అనరాదు. దర్శనము నిమిత్తత్వ సూచకము - విధేయత్వం కాదు. దీనిని ముందు వివరిస్తాము. నిజానికి దర్శన విధియందు, అప్పుడే స్నానవిధి ఐతే పరస్పరం విరుద్ధత్రిక ద్వయావృత్తి సంభవిస్తుంది. ఒకవేళ ఒకసారి దర్శన విధిని సంకోచిస్తామంటే కుదరదు. ఎందువల్లనంటే, ముక్తిని చూసి ఆ తర్వాత స్నానం చేయాలి అనే ముక్తి స్నానమందు కూడా చాక్షుష జ్ఞానము నిమిత్తం కావల్సి వస్తుంది. కాని (అవసీ) మాదేంపోయింది అని అంటే, అట్లా కాదు. అస్తమయమందు గ్రహణమైతే సూర్యచంద్రులను తరువాతి రోజు ఉదయం చూసి శుద్ధుడై భుజించాలి అని దర్శనం తర్వాతనే భోజనం విధించినందువల్ల, గుడ్డివానికి పూర్వ వేధకాలమందు భోజన నిషేధంవలె, దర్శనం లభించేవరకు భోజన నిషేధం ప్రాప్తిస్తుంది. మధ్యలో గ్రుడ్డివారైన వానికి మిక్కిలిగా కళ్ళు వచ్చేవరకు ఉపవాసం ప్రాప్తించే అవకాశం ఉంది. ఒకవేళ అన్నంమీది ఆశతో అక్కడ జ్ఞాన మాత్రాన్ని అంగీకరిస్తే అంతకన్నముందుకూడా సిగ్గులేకుండా అంగీకరించండి.

దీనివల్ల స్పర్శ స్నానం, ముక్తి స్నానం - వీటిని గ్రహణాన్ని దర్శించిన వాడే చేయాలి, ఇతరులు చేయరాదు. క్త్వాప్రత్యయంవల్ల సమాన కర్తృకత్వం అవగతమౌతోంది అని ఏ వాకరన్నారో ఆ మాట వీగిపోతుంది. మరి దానికి గతేమిటి అని అంటే, దర్శన శబ్దము ఉద్దేశ్య విశేషణం మాత్రమే కాబట్టి గ్రహైకత్వమువలె వివక్ష లేనందువల్ల అంటే సిద్ధజ్ఞాన మాత్రాన్ని అనువదిస్తుంది అని చెపితే అన్నీ దిద్దుకుంటాయి. అంగుళి మొదలగు వానితో అనిర్దిష్ట గ్రహణ నిషేధం చేయటంవల్ల, దర్శన పదం సార్థకమౌతుంది. ముందు చెప్పిన యోగ్యత కూడా బాగాలేదు. ఎందువల్లనంటే, దర్శనం తర్వాత మేఘములు కప్పితే యోగ్యత ఉండకుండాపోతుంది. కాబట్టి దానాదులు చేయకుండా పోవాల్సి వస్తుంది. అందువల్ల ఆయా రేఖల విభాగంవల్ల జ్యోతిష శాస్త్రంలో కన్పించక పోవటమే యోగ్యత అని గ్రహించాలి.

ఇంక - రజోదర్శనమైతే స్త్రీ మూడు రాత్రులు అశుచి ఔతుంది అనే చోట కూడా గుడ్డివారైన స్త్రీలకు అశౌచం లేకుండా పోవాల్సివస్తుంది.

మూ॥ యత్తు వర్ధమానే నోక్తం - జ్ఞానోత్తరం హ్యధికారః నజ్ఞానకాలే. స్నానకాలే జ్ఞానా భావాత్. ఏవం దర్శనోత్తరం ముక్తి పర్యంత మస్త్యేవ యోగ్య

తేతి, తదపి ప్రతిజ్ఞామాత్రం. కించగ్రస్తాస్తే - తయోః పరేద్యురుదయే దృష్ట్వా వ్యవహరేచ్ఛుచిః, ఇత్యాది వాక్యవైయర్థ్యా పత్తిః. చాక్షుశ జ్ఞాన అన్యధానుప పత్త్యైవార్థాదుదయే స్నానసిద్ధేః. నతు ముక్తిస్నానే శాస్త్రీయమేవ, జ్ఞానం నిమిత్తం నచాక్షుశం,

చంద్రసూర్య గ్రహే నా ద్యాత్ తస్మిన్నహని పూర్వతః
రాహోర్విముక్తిం విజ్ఞాయ స్నాత్వాకుర్వీత భోజనం॥ ఇతి వృద్ధ గౌతమేన

విజ్ఞాయేతి జ్ఞానమాత్రోక్తేః. యత్తు - ముక్తిం దృష్ట్వాతు భోక్తవ్యం స్నానం కృత్వాతతః పరం, ఇతి తదపి జ్ఞానమాత్రపరం

మేఘమాలాది దోషేణ యది ముక్తిర్న దృశ్యతే.
ఆకలయ్యతు తత్కాలం స్నాత్వాభుంజీత వాగ్యతః॥

ఇతి గౌడని బంధే వచనాత్. నైవం అజ్ఞానస్య నిమిత్త త్వాభావేన నిమిత్త మహిమ్నైవ జ్ఞానలాభే వాక్యవైయర్థ్యాత్ గ్రస్తాస్తేఽపి తదాపత్తేశ్చ.

వర్ధమానుడు ఏదైతే చెప్పాడో - చాక్షుశ జ్ఞానం తర్వాతే అధికారము, జ్ఞానకాలంలో కాదు. ఎందుకంటే - స్నానకాలంలో జ్ఞానంలేదు కాబట్టి. అట్లాగే దర్శనం తర్వాత ముక్తి పర్యంతము యోగ్యత ఉంది అని అన్నమాట ప్రతిజ్ఞా మాత్రము (మాట మాత్రమే) ఇంకా గ్రహణకాలంలో అస్తమిస్తే-చంద్రసూర్యు లను తరువాతి రోజు ఉదయం చూచి శుచియై భుజించాలి అనే మొదలగు మాటలు వైయ్యర్థం కావల్సివస్తుంది. ఎందువల్లనంటే, చాక్షుశజ్ఞానం మరొక రకంగా సిద్ధించదు కాబట్టి. అనగా ఉదయమందు స్నానం సిద్ధిస్తుంది. ముక్తిస్నానమందు శాస్త్రీయజ్ఞానమే నిమిత్తము, చాక్షుశజ్ఞానం కాదు. చంద్ర సూర్య గ్రహణమందు ఆ రోజు తినకూడదు. రాహు విముక్తిని తెలుసుకొని స్నానంచేసి భుజించాలి అని వృద్ధ గౌతముడు విజ్ఞాయ (తెలుసుకొని) అని జ్ఞానమాత్రాన్నే చెప్పాడు అని అన్నారో, అది తప్పు. ముక్తిని చూచి- స్నానం చేసి భుజించాలి అని గౌడ నిబంధంలోని వచనం కూడా జ్ఞాన మాత్రపరకమే. మేఘమాలాదుల దోషంవల్ల ఒకవేళ ముక్తి కన్పించని పక్షంలో, ఆ కాలాన్ని తెలుసుకొని స్నానంచేసి మౌనంగా భుజించాలి అని గౌడ నిబంధంలోని వచనం ఉంది అని ఏది అన్నారో అది తప్పు. అజ్ఞానం నిమిత్తంకాదు కాబట్టి, నిమిత్తమహిమవల్లనే జ్ఞానం లభించే పక్షంలో వాక్యం వ్యర్థమౌతుంది. గ్రస్తాస్త మందుకూడా భోజనప్రాప్తి సంభ విస్తుంది.

మూ॥ కించ దర్శనం పుంసో విశేషణము వలక్షణంవా? నాద్యః దర్శనావచ్ఛిన్నే కాలే స్నానతులా దానాదేర్బాధాత్. దర్శనవిచ్ఛేదే కృతమపి స్నానాది న గ్రహణ నిమిత్తం స్యాత్ నాంత్యః యావద్దర్శన గోచరే, ఇతి యావత్ పదవైయర్థ్య ప్రసంగాత్ దృష్ట గ్రహణోత్తరమపి స్నానాద్యాపత్తేశ్చ జ్ఞానపక్షేఽప్యేష దోషస్తుల్య ఇతి చేత్ మూర్ఖోఽసి. యది జ్ఞానవాచకం పదం శ్రూయేత, తతస్త స్యాన్వయోవిదార్యేత దృశిస్తుశ్రూయత ఇతి వైషమ్యం కథంతర్హి జ్ఞానంలభ్యతే? సంక్రాంతౌ స్నాయాత్, ఇతివదర్థాదిత్యవేహి. అశ్రుతత్వాదేవనోద్దేశ్య విశేషణ వివక్షాకృతో వాక్యభేదోఽపి అస్తుతర్హి దృష్టం గ్రహణం నిమిత్తమితి చేత్ గ్రస్తాస్తే అస్తోత్తరం స్నానాపత్తేః విశిష్టోద్దేశే వాక్యభేదాచ్చ తవాప్యే తత్తుల్య మితిచేత్ యావద్దర్శన గోచరే, ఇతి వచనేన, తన్నిషేధాత్. తవత్వన్య గ్రహ ఇవ గ్రస్తాస్తేఽపిస్యాత్.

దర్శనశబ్దము పురుషునకు విశేషణమా కాక ఉపలక్షణమా? విశేషణం కాదు. దర్శనంతో కూడిన కాలంలో స్నానతులాదానాదులకు బాధ. దర్శన విచ్ఛేదం తర్వాత చేసిన స్నానాదులు గ్రహణ నిమిత్తాలు కావు. ఉపలక్షణం కాదు. ఎంతవరకు దర్శన గోచరమౌతుందో అనేచోట ఎంతవరకు (యావత్) అనే మాట వ్యర్థమయ్యే అవకాశముంది. గ్రహణం చూడగానే స్నానం చేయాల్సి వస్తుంది. జ్ఞానపక్షమందు కూడా ఇవే దోషాలు సమానంగా ఉంటాయనగా అంటే మూర్ఖుడివా ఏం? ఒకవేళ జ్ఞానవాచకవదం విన్పిస్తే, తర్వాత దాని అన్వయం విదారించబడుతుంది. దృశ ధాతువుకు (చూడటం అనే దానికి) శ్రూయతే (వినటం)అనే అర్థం విషమంగా ఉంది. ఐతే జ్ఞానం ఎట్లా లభిస్తుంది? సంక్రాంతి యందు స్నానం చేయాలి అనే దానివలె అర్థంవల్లనే అని తెలుసుకో. (శబ్దం వల్లనే అర్థజ్ఞానం) వాక్యంలో వినలేదు కాబట్టే ఉద్దేశ్య విశేషణ వివక్షవల్ల వచ్చే వాక్యభేదం కూడా లేదు. ఉండనీ, ఐతే చూచిన గ్రహణమే నిమిత్తంగా అంగీ కరిస్తాం అంటే గ్రహణంలో అస్తమిస్తే, అస్తమయం తర్వాత స్నానం చేయాల్సి వస్తుంది. విశిష్ట ఉద్దేశ్యం అంగీకరిస్తే వాక్యభేదం వస్తుంది. ఇది నీకు గూడా సమానమే కదా అని అంటే? ఎంతవరకు దర్శన గోచరం ఔతుందో అనే మాటతో దాన్ని నిషేధించాము. నీ మతంలోనైతే అన్యగ్రహణమువలె గ్రస్తాస్త మందు కూడా (స్నానం) సిద్ధిస్తుంది.

మూ॥ కించ దర్శనస్య విధిః అనువాదోవా? ఆద్యే గ్రహణోద్దేశేన దర్శన విధిరుత దర్శన విశిష్టస్నానవిధిరుత స్నానోద్దేశేన దర్శనవిధిః నాద్యః గ్రహోద్దేశన స్నానవిధానే దర్శన విధానేచ వాక్యభేదాత్ ఏతేన ద్వితీయోఽపి పరాస్తః నతృతీయః స్నానస్యాప్రాప్తేః దర్శనస్య నిమిత్తత్వేన అవిధేయత్వాచ్చ, అన్యథా సోమవమనాదౌ ప్రసంజనవిధిః కేనవార్యేత అథనానావాక్యైఃక్వచిద్దర్శన విశిష్ట స్నానవిధిః క్వచిచ్చ ప్రాప్తదర్శనం నిమిత్తీకృత్య స్నానమాత్ర విధిః తన్న స్నానస్య ప్రధానస్యాప్రాప్తౌ తదంగదరన్నప్రాప్తిః, తస్యాంచ నిమిత్తే సతి స్నానమిత్యన్యో న్యాశ్రయాత్, ఏవందర్శన విధౌసతి తన్నిమిత్తక స్నానవిధిః సతిచ ప్రధాన స్నానవిధౌ తదంగదర్శన విధిః. ఏవంఅధికారే ప్రయోజకత్వేచయోజ్యం. క్త్వార్థ పూర్వకాలవిధౌ చాస్త్యేవ వాక్యభేదః అన్యథా స్నానోత్తరమపి దర్శనమంగం స్యాత్ నద్వితీయః తత్రాపి దర్శనగ్రహయోర్నిమిత్తత్వే స్నానద్వయాపత్తేః దర్శనావృత్తౌ నైమిత్తికావృత్తి ప్రసంగాద్దర్శన (విశిష్టగ్రహణస్య విశిష్టస్యానువాదే వాక్య భేదాపత్తేః నచ హవిరార్తి వద్విశిష్టం నిమిత్తమితి వాచ్యం. అర్తి మాత్రస్యహి నిమిత్తత్వే నిమేషాద్యార్తేరపి తత్వాపత్తేర్నైమిత్తికత్వ భంగాద్యుక్తం విశిష్టోద్దేశ్యత్వం ఇహతు గ్రహణ మాత్రస్య నిమిత్తత్వే నకాచిత్ క్షతిః తస్మాద్దర్శనవాక్యానాం గ్రస్తాస్త విషయత్వాదనాదేశ్య గ్రహపరత్వాద్వా జ్ఞానస్య చార్థతః ప్రాప్తేః తదేవనిమిత్తం తేనమేఘాద్యావృతదనే అంధాదేశ్చ స్నానాదిభవత్యేవేత్యలంవేద బాహ్యైస్సంలాపేన. ఇతి గ్రహణ నిర్ణయః.

ఇంకా, దర్శనము విధా, అనువాదమా? (దర్శనంవిధైతే) మొదటి దానిలో గ్రహణోద్దేశంతో దర్శన విధా లేక దర్శన విశిష్ట స్నానవిధా లేక స్నానోద్దేశంతో దర్శన విధా? అందులో మొదటిదికాదు. గ్రహణోద్దేశంతో స్నానవిధానంలో దర్శనవిధానంలో కూడా వాక్యభేదం ఏర్పడుతుంది. దీనితో రెండోది కూడా పోతుంది.. మూడోది కూడా కాదు. స్నానం ప్రాప్తించలేదు. పైగా దర్శన నిమిత్తము, కనుక అవిధేయం కూడా (విధికాదు). లేనిపక్షంలో సోమవమనాదు లందు ప్రసంజనవిధిని ఎట్లా నివారిస్తాం. కొందరన్నారు - అనేక వాక్యాలుంటే ఒకచోట దర్శనవిశిష్టస్నానవిధి, ఒకచోట సంభవించిన దర్శనాన్ని నిమిత్తంగా చేసుకొని స్నానమాత్రవిధి అని అంటే అట్లా కాదు. ప్రధానమైన స్నానం

ప్రాప్తిస్తే దాని అంగమైన దర్శనప్రాప్తి, దర్శనం నిమిత్తమైతేనే స్నానప్రాప్తి. ఇట్లా అన్యోన్యాశ్రయదోషం వస్తుంది. ఈ రకంగా దర్శనవిధి వస్తే దాన్ని నిమిత్తంగా చేసుకొని స్నానవిధివస్తుంది. ప్రధానస్నానవిధి ఉంటే దాని అంగమైన దర్శనవిధి. ఈ రకంగా అధికారమందు, ప్రయోజకత్వమందు అన్వయించు కోవాలి. దృష్ట్వా అనేచోట క్త్వా ప్రత్యయ అర్థం పూర్వకాలికవిధిగా అంగీకరిస్తే వాక్యభేదం ఉండనే ఉంది. లేనిపక్షంలో స్నానంతర్వాత కూడా దర్శనం అంగం కావాల్సివస్తుంది. రెండోది కాదు (అనువాదం). అక్కడ కూడా దర్శనగ్రహణము లను నిమిత్తంగా భావిస్తే రెండు స్నానాలు చేయాల్సి వస్తుంది. దర్శనం ఆవృత్త మైతే నైమిత్తిక ఆవృత్తి కూడా జరగాల్సి వస్తుంది. దర్శన విశిష్ట గ్రహణం అనే చోట విశిష్టం అనువాదమయ్యే పక్షంలో వాక్యభేదం సంభవిస్తుంది. హవి రార్తి వలె విశిష్టం నిమిత్తము అని చెప్పరాదు. ఎందువల్లనంటే ఆర్తిమాత్రం నిమిత్తమైతే నిమేషాది ఆర్తికిగూడా నిమిత్తత్వం వస్తుంది, దానివల్ల నైమిత్తికత్వ భంగం ఏర్పడుతుంది. అందువల్ల విశిష్టమునకు ఉద్దేశ్యత్వం అంగీకరించటం యుక్తం. ఇక్కడ గ్రహణమాత్రానికి నిమిత్తత్వమైతే నష్టంలేదు. అందువల్ల దర్శనవాక్యములకు గ్రస్తాస్త విషయకంగా కాని, లేదా అనాదేశ్య గ్రహణ విషయకంగా గాని నిజంగా జ్ఞానము లభించింది కాబట్టి అదే నిమిత్త కారణము. అందువల్ల మేఘాది ఆచ్ఛాదనలో అంధాదులకు గూడా స్నానాదులు సంభవిస్తాయి అని. ఇక ఈ వేద బాహ్యులతో సంభాషణం చాలు అని గ్రహణ నిర్ణయము.

మూ॥ **అథసముద్ర స్నానం - ఆశ్వలాయనః -**

సముద్రేపర్వసుస్నాయాత్ అమాయాంచవిశేషతః
పాపైర్విముచ్యతే సర్వైః అమాయాం స్నానమాచరన్॥
భృగౌభౌమదినే స్నానం నిత్యమేవ వివర్జయేత్.

భారతే -

అశ్వత్థసాగరౌ సేవ్యౌనస్ప్రష్టవ్యౌకదాచన
అశ్వత్థం మందవారేతు సాగరం పర్వణి స్పృశేత్॥

పృథ్వీచంద్రోదయేస్కాందే -

పునాతి పర్వణి స్నానాత్ తర్పణైః సరితాంపతిః
కదా చిదపినైవాత్ర స్నానంకుర్యా దపర్వణి॥